

Mirja Erälaukko, Saara Kallo

Sateenkaariseniorin puheenvuoro vanhusneuvostoille

Kokemustieto yhdenvertaisuuden edistäjänä

Metropolia Ammattikorkeakoulu

Geronomi AMK

Vanhustyö

Opinnäytetyö

31.10.2016

Tekijä(t) Otsikko Sivumäärä Aika	Mirja Erälaukko, Saara Kallo Sateenkaariseniorin puheenvuoro vanhusneuvostoille Kokemustieto yhdenvertaisuuden edistäjänä 47 sivua + 2 liitettä 31.10.2016
Tutkinto	Geronomi AMK
Koulutusohjelma	Vanhustyön koulutusohjelma
Suuntautumisvaihtoehto	Vanhustyö
Ohjaaja(t)	Tuula Mikkola, Yliopettaja
<p>Opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää miten Tampereen ja Turun vanhusneuvostot kokevat heille suunnatun Sateenkaariseniorin puheenvuoron ja lisäksi tämä heidän tietouttaan sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöistä. Tavoitteenamme oli myös selvittää, millaisena vanhusneuvostot näkevät kokemuskouluttajan antaman tiedon verrattuna teoriatietoon. Työelämäyhteistyökumppani oli Setan Yhdenvertainen vanhuus II- projekti ja projektin vapaaehtoisena kokemuskouluttajana toimiva Sateenkaariseniори.</p> <p>Opinnäytetyön tutkimusote oli määrällinen sekä laadullinen ja sen aineisto hankittiin keväällä 2016 paperisin kyselylomakkein. Kyselylomakkeet olivat määrällisiä, sisältäen kuitenkin avoimia kysymyksiä joita analysoitiin laadullisesti.</p> <p>Keskeisimpiä tuloksia oli, että Sateenkaariseniorin puheenvuoro lisäsi vanhusneuvostojen jäsenten tietoa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä koskien. Sateenkaariseniorin puheenvuoro koettiin konkreettisenä ja luotettavana. Vanhusneuvostot kokivat että kokemustieto on vaikuttavampaa kuin teoriatieto mutta myös teoriatiedolle nähtiin paikkansa.</p> <p>Johtopäätöksinä voidaan todeta, että iäkkäille suunnatuissa palveluissa moninaisuuden näkymättömyys on todellista. Jotta yhdenvertaisuus toteutuisi iäkkäille suunnatuissa palveluissa, tarvitaan konkreettista ja ajankohtaista tietoa. Kokemusasiantuntijuus yhdessä teoriatiedon kanssa tuo syvyyttä siihen ymmärrykseen, jota iäkkäille suunnattujen palveluiden kehittämiseksi tarvitaan. Opinnäytetyömme tuloksia voidaan hyödyntää tämän koulutusmuodon kehittämisessä.</p>	
Avainsanat	Sateenkaariseniори, sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöt, hlbtі, vanhusneuvosto, kokemustieto, kokemuskouluttaja

Author(s) Title Number of Pages Date	Mirja Erälaukko, Saara Kallo LGBTI Senior's voice- Experience in increasing equality 47 pages + 2 appendices 31 October 2016
Degree	Bachelor of Social Services and Health Care
Degree Programme	Elderly care
Specialisation option	Elderly care
Instructor(s)	Tuula Mikkola, Principal Teacher
<p>The purpose of this thesis was to find out how the Older people's councils of Tampere and Turku experienced the presentation given to them by an LGBTI senior and did this presentation in fact increase their awareness of the gender and sexual minority issues among seniors.</p> <p>Our aim was to find out how the Older people's councils perceive the information provided by the experience trainer compared to theoretical knowledge. The co-operative partner in working life was Seta's (LGBTI Rights in Finland) Equal Aging II project and the project's volunteer LGBTI senior who worked as an experience trainer.</p> <p>The study is both qualitative and quantitative and the data was gathered by using paper questionnaires in Spring 2016. The questionnaire consisted of both open and closed questions that were then analyzed in a qualitative fashion.</p> <p>The most central results are that the presentation given by the LGBTI senior increased awareness on the subject of gender and sexual minorities among the Older people's councils. The information given by the experience trainer was perceived as concrete and reliable. Even though, the councils felt that the experience based knowledge on the subject was more convincing they also saw the need for theoretical knowledge, as well.</p> <p>To conclude, it can be said that in the services provided for the seniors, LGBTI issues and other human diversity that makes us who we are, are not taken into consideration sufficiently. For equality to be realised in services provided for the elderly we need concrete and updated information. Experience expertise along with theoretical knowledge brings about genuine in depth understanding which is crucial when developing services for the elderly. The results that our thesis yield can be utilized to develop this form of training.</p>	
Keywords	Older people's councils, LGBTI senior, experience trainer

Sisällys

1	Johdanto	3
2	Ikäihmisten moninaisuus	5
2.1	Sukupuolivähemmistöt	5
2.2	Seksuaalivähemmistöt	7
3	Näkyvätön hlbt- ihminen iäkkäille suunnatuissa palveluissa	8
3.1	Historian ahdistava heijastus	8
3.2	Hetero- ja sukupuolinormatiivisuus palveluissa	9
3.3	Liian myöhään palveluiden piiriin	10
4	Kokemustieto, kokemusasiantuntijuus ja kokemuskouluttajuus	11
4.1	Kokemuksen tulkinta	11
4.2	Sateenkaariseniorit kokemuskouluttajina	13
5	Kuntien vanhusneuvostot	14
6	Opinnäytetyön toteutus	16
6.1	Opinnäytetyön tavoitteet ja tutkimuskysymykset	16
6.2	Työelämän yhteistyö: Seta ja Yhdenvertainen vanhuus II-projekti	16
6.3	Aineiston keruu	17
6.4	Aineiston analysointi	20
7	Tulokset	21
8	Johtopäätökset	35
9	Pohdinta	40
9.1	Opinnäytetyön eettisyys ja luotettavuus	41
9.2	Oma oppiminen ja jatkotutkimusehdotukset	43
	Lähteet	45
	Liitteet	
	Liite 1. Kyselytutkimuksen saatekirje	

Liite 2. Kyselytutkimuslomake

1 Johdanto

Suomessa on olemassa iso joukko ikääntyviä, näkymättömiä ihmisiä, jotka eivät vielä tule kohdatuksi oikein vanhuspalveluissa. He ovat sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöön kuuluvia hlbt-ihmisiä eli homoja, lesboja, biseksuaaleja, transihmisiä ja intersukupuolisia ihmisiä. Vuonna 2013 voimaan tulleen vanhuspalvelulain (980/2012) yhtenä lähtökohtana on ikäihmisten moninaisuuden tunnustaminen. Sen tavoitteena on myös mahdollistaa ikäihmisten osallistuminen heitä itseään koskevaan päätöksentekoon ja palveluiden kehittämiseen. Sosiaali- ja terveysministeriön laatusuosituksen mukaan jokaisella ikäihmisellä tulee olla mahdollisuus tulla kuulluksi, nähdyksi ja kohdatuksi juuri sellaisena kuin hän on, ilman pelkoa syrjinnästä. Yhteiskunnan olisi huomattava että ikäihmiset eivät ole yhtenäinen ryhmä, vaan heillä on hyvin erilaisia elämäntarinoita. (Törmä–Huotari–Tuokkola–Pitkänen 2014, 17).

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli kyselytutkimuksen avulla selvittää, lisääkö kokemuskouluttajan eli tässä tutkimuksessa Sateenkaariseniorin puheenvuoro vanhusneuvostojen tietoa ja ymmärrystä sukupuolen ja seksuaalisen suuntautumisen moninaisuudesta vanhuuden näkökulmasta. Sateenkaariseniori- termiä on alettu käyttämään alun perin Seta ry:n Yhdenvertainen vanhuus -projektin Sateenkaariseniori- tietoisuuden myötä. Sittemmin se on vakiintunut myös yleisempään käyttöön puhuttaessa ikääntyvistä hlbt- ihmisistä. (Tjurin 2016b.)

Kuntien vanhusneuvostot ovat avainasemassa kehitettäessä ikääntyville suunnattuja palveluita. Vanhusneuvosto on suora ja keskeinen linkki kunnan ja sen asukkaiden välillä. Sen lisäksi että ne huolehtivat kuntien ikääntyneen väestön vaikutus- ja osallistumismahdollisuuksista, ne pystyvät myös itse ottamaan kantaa ja nostamaan esiin epäkohtia kunnan ikääntyville suunnattuihin palveluihin liittyen. Halusimme herätellä vanhusneuvoston jäseniä pohtimaan myös oman ja neuvoston tietopohjan riittävyttä ja lisätarvetta ikääntyvien sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen osalta.

Työelämäyhteistyökumppanimme oli valtakunnallinen ihmisoikeusjärjestö Seta ry (myöhemmin tekstissä Seta) ja sen Yhdenvertainen vanhuus II -projekti. Projektin vapaaehtoiset Sateenkaariseniorit toimivat kokemuskouluttajina mm. sosiaali- ja terveysalan ammattilaisille ja opiskelijoille suunnatuissa tietoisuuksissa. Kokemuskouluttajan roolissa he kertovat elämästään ja vanhuuden toiveistaan tuoden näin sukupuolen ja seksuaalisen suuntautumisen moninaisuutta näkyväksi.

Yksi geronomien kompetensseista on iäkkään ihmisen itsemääräämisoikeuden edistäminen, jotta oikeudenmukainen, yksilöllinen ja ihmisarvoinen vanhuus toteutuisi (Geronomiliitto 2014). Jotta jokainen ikääntynyt saisi tasa-arvoista mutta myös erityistarpeet huomioivaa palvelua, on tärkeää tiedostaa myös vähemmistöryhmien tarpeet ja toiveet palveluita suunniteltaessa.

Opinnäytetyössämme tarkastelemme aluksi ikäihmisten moninaisuutta ja avaamme sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin liittyvää tämänhetkistä käsitteistöä. Tämän jälkeen käsittelemme ikääntyvien hlbt- ihmisten näkymättömyyttä ja sen syitä ikääntyville suunnattujen palveluiden piirissä. Tämä näkymättömyys taustoittaa syitä myös sille, miksi tutkimuksemme oli ajankohtainen. Jotta moninaisuus saataisiin näkyväksi, tarvitaan tietoa. Tutkimuksessamme tätä tietoa tuotiin vanhusneuvostoille kokemuskouluttajan avulla. Ennen tutkimustuloksia käsittelevää lukua tarkastelemme kokemusasiantuntijuutta, kokemustietoa ja kokemuskouluttajaa tiedonvälittäjänä. Avaamme myös vanhusneuvostojen roolia kuntien vaikuttavina eliminä. Tämän jälkeen etenemme tutkimuksen toteuttamisen kuvailun läpi tutkimustuloksiin. Johtopäätöksissä nivomme tutkimuksemme kannalta oleellimmat tulokset yhteen ja tarkastelemme niitä omia johtopäätöksiämme teoriaan peilaten sekä pohtien mahdollisia jatkotutkimusaiheita.

2 Ikäihmisten moninaisuus

Ikäihmiset ovat kasvava, moninainen ryhmä. Joukkoon mahtuu vammaisia, sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvia, etniseltä tai kulttuuriselta taustaltaan moninaisia tai eri uskontokuntiin kuuluvia ihmisiä. Vaikka erilaiset vähemmistöryhmät ovat olleet ikääntyville suunnattujen palvelujen asiakkaina jo vuosikymmeniä, vasta viime aikoina on moninaisuuteen alettu kiinnittää enemmän huomiota. (Valtonen–Hakola 2014: 7.)

Tässä tutkimuksessa puhutaan sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöistä, joilla tarkoitetaan homoja, lesboja, transihmisiä, intersukupuolisia ja biseksuaaleja. On monia tapoja ilmaista kiinnostustaan toisiin ihmisiin ja elää todeksi kokemaansa sukupuolta. Kaikki nämä erilaiset tavat mahtuvat moninaisuuteen. Myös termistö on moninaista ja kirjavaa ja kaikkien ihmisten kokemuksia onkin mahdotonta kuvata ja tavoittaa sanoin ja käsittein. (Valtonen–Hakola 2014: 7,10.) Lisäksi kieli, käsitteet ja termit elävät ja muuttuvat alati. Pyrimme seuraavaksi avaamaan muutamia tämänhetkisiä ydinkäsitteitä sukupuolen ja seksuaalisen suuntautuneisuuden moninaisuudesta.

Hlbt-lyhenne muodostuu sanoista homot, lesbot, bit, transihmiset ja intersukupuoliset. Lyhenteestä on olemassa myös erilaisia versioita. Tunnettu englanninkielinen lyhenne on lgbti (lesbian, gay, bisexual, transgender, intersex) (Seta ry 2016: 5.) Lyhennettä käytetään puhuttaessa yleisesti seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin liittyvistä asioista. Puhutaan esimerkiksi hlbt-ihmisistä, hlbt- tapahtumista ja hlbt-näkökulmasta. Kun puhutaan sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöistä, käytetään yleisesti myös sateenkaari- termiä. Termillä määritellään kaikkia seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin liittyviä asioita (sateenkaarinuori, sateenkaariperhe, sateenkaariseniorit) (Seta ry 2013a.) Sateen-kaareva taas on adjektiivi, jota voidaan käyttää määrittelemään kaikkia seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin liittyviä asioita hlbt-lyhenteen lisäksi (Seta ry 2016: 5).

2.1 Sukupuolivähemmistöt

Usein oletetaan että ihminen on joko mies tai nainen ja nämä sukupuolet mielletään vastakkaisiksi ja toisensa pois sulkeviksi. Ajatellaan että kukaan ei ole sekä mies että nainen. Kuitenkin sukupuoli on monimuotoinen ja moninainen ilmiö ja jokainen voi itse määritellä ja elää todeksi omaa sukupuoltaan siten kuin sen kokee. Oletuksista huoli-

matta ihminen voi kokea olevansa esimerkiksi mies sekä nainen tai jotain siltä väliltä. Ihminen voi myös kokea olevansa kokonaan sukupuoleton tai jotain ihan muuta. Oman sukupuoli- identiteetin ja sukupuolen ilmaisu siten kuin haluaa, on jokaisen perusoikeus. (Seta ry 2016: 8; Setä ry 2015: 3.)

Kun yksittäisen ihmisen sukupuolen moninaisuus on biologista, puhutaan intersukupuolisuudesta. Kun henkilö on transvestiitti, hänelle on tärkeää, että hän saa ilmaista sekä naisellista että miehistä puoltaan esimerkiksi pukeutumalla ja laittautumalla. Identiteetti voi olla myös kaksisukupuolinen tai sukupuoleton. Henkilö voi myös kokea olevansa perinteisen sukupuolijaottelun ulkopuolella. Tällöin puhutaan muunsukupuolisuudesta. Muunsukupuolisuus sukupuolen ilmaisu ja sitä on hankalaa kuvata lyhyesti, koska sillä voidaan tarkoittaa hyvin monenlaisia kokemuksia. Sukupuolivähemmistöillä tarkoitetaan yleensä transihmisiä (transsukupuoliset, transvestiitit, muunsukupuoliset) sekä intersukupuolisia ihmisiä. (Seta ry 2013a.) Koska kokemus sukupuolesta on aina kokijalleen yksilöllistä, ei voida laatia kattavaa listaa erilaisista siihen liittyvistä käsitteistä. Seuraavaksi on kuitenkin lueteltu suuntaa antavaa käsitteistöä sukupuolen moninaisuuteen liittyen.

Transihminen on yleiskäsite, jolla voidaan kuvata kaikkia ihmisiä, joiden sukupuoli-identiteetti tai sukupuolen ilmaisu on erilainen kuin heille syntymässä määritelty sukupuoli. Transihmisiä ovat transsukupuoliset, muunsukupuoliset ja transvestiitit. Jotkut käyttävät muunsukupuolisuudesta myös termiä transgender. Trans-määritelmä ei kerro mitään ihmisen seksuaalisesta suuntautumisesta. Transihmiset voivat olla niin heteroita, homoja kuin biseksuaalejakin. Esimerkiksi transvestiiteista enemmistö on heteromiehiä (Seta ry 2013a; Setä ry 2016: 6.)

Transsukupuolinen ihminen ei koe omaa sukupuoltaan samaksi kuin hänelle syntymässä määritelty sukupuoli on. Transsukupuolinen ihminen voikin korjauttaa kehoaan vastaamaan kokemaansa sukupuolta. Sukupuolen korjaaminen on lisäksi myös sosiaalinen, juridinen ja hormonihoidoin toteutettava prosessi. Muunsukupuolinen taas voi kokea elävänsä mieheyden ja naiseuden rajalla tai kokea itsensä sukupuolettomaksi. Muunsukupuolinen on siis ihminen, jonka sukupuoli on omanlaisensa yhdistelmä mieheyttä ja naiseutta. (Seta ry 2013a.)

Transvestiitti on henkilö, joka voi eläytyä sekä miehen että naisen sukupuoleen. Transvestiitilla on tarve ilmaista sukupuoltaan vaihtelevasti maskuliinisesti ja feminiinisesti

esimerkiksi pukeutumalla. On tärkeää huomata, että transvestisuus on nimenomaan sukupuolen ilmaisua toisin kuin transvestinen fetisismi, joka liittyy seksuaalisuuden toteuttamiseen pukeutumisen myötä. Transvestisuus sukupuolen ilmaisuna on myös eri asia kuin drag, jolloin eri sukupuolen ilmaiseminen on tilapäistä, eikä ole tiiviisti identiteettiin liittyvää. (Seta ry 2013a.)

Intersukupuolinen ihminen on henkilö, joka ei fyysisiltä ominaisuuksiltaan ole yksiselitteisesti mies tai nainen. Intersukupuolisuus on synnynnäinen tila ja siihen liittyvät usein esimerkiksi epätyypilliset ulkoiset tai sisäiset sukuelimet. (Seta ry 2013a.) Cissukupuolinen ihminen tuntee edustavansa hänelle syntymässä määriteltyä sukupuolta. Suurin osa ihmisistä on cissukupuolisia. (Seta ry 2016: 7.) Queer taas on poliittinen ja akateeminen näkökulma, joka kyseenalaistaa yhteiskunnassa vallitsevia normeja. Queer-identiteetin voi myös omaksua ihminen, joka ei koe, että perinteiset sukupuoli ja suuntautumista kuvaavat määritelmät kuvaavat häntä. (Seta ry 2013a.)

2.2 Seksuaalivähemmistöt

Homot, lesbot ja biseksuaaliset kuuluvat seksuaalivähemmistöihin, kun taas seksuaalisen suuntautumisen moninaisuuteen kuuluvat edellä mainittujen lisäksi myös heterot. Seksuaalinen suuntautuminen määrittyy sen mukaan, ketä kohtaan henkilö tuntee emotionaalista ja/tai eroottista vetovoimaa. Aseksuaalinen ihminen taas voi olla romanttisessa mielessä esimerkiksi hetero, homo, lesbo tai bi. Jollekin aseksuaalisuus on seksuaalinen suuntautuminen. Aseksuaalisuus tarkoittaa seksuaalisen kiinnostuksen tai halun puutetta tai sen vähäisyyttä. (Seta ry 2013a.)

Homoseksuaalisuus on yksi seksuaalinen suuntautuminen. Homo on ihminen, joka tuntee rakkautta ja/tai eroottista vetovoimaa ensisijaisesti ns. samaa sukupuolta kohtaan. Homo voi olla mies tai nainen. Kuitenkin yleisesti ajatellaan, että homo on miespuolinen henkilö, kun taas nainen, joka tuntee emotionaalista ja/tai eroottista vetoa pääosin toisia naisia kohtaan on lesbo. Lesbous on siis toinen nimitys homoseksuaalisuudelle silloin, kun kyse on naispuolisesta henkilöstä. Bi on ihminen, joka tuntee rakkautta ja/tai eroottista vetoa sekä naisia että miehiä kohtaan. Bi ei myöskään välttämättä koe tunteiden kohteen sukupuolta merkitykselliseksi. Biseksuaalisuus on homoseksuaalisuuden lisäksi seksuaalinen suuntautuminen, kuten myös heteroseksuaalisuus (Seta ry 2013a.)

3 Näkymätön hlbt- ihminen iäkkäille suunnatuissa palveluissa

Tässä työssä iäkkäille suunnatuista palveluista puhuttaessa viitataan erilaisiin julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin ikääntyneille tuottamiin palveluihin. Vaikka Suomen lainsäädäntö takaa teoriassa kansalaisten yhdenvertaisuuden, käytännön arjessa se ei aina toteudu. Yhdenvertaisuuden toteutumista sosiaali- ja terveyspalveluissa kartoitettiin vuonna 2014. Kartoituksen mukaan sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen syrjintä esiintyy yleisimmin olettamuksina henkilön sukupuolesta ja seksuaalisesta suuntautuneisuudesta. Lisäksi koettiin välillistä syrjintää, kuten esimerkiksi huomioimattomuutta, vaikenemista, leimaamista ja paheksumista. (Törmä ym. 2014, 217.) Moni sukupuoli- tai seksuaalivähemmistöön kuuluva pelkää vanhenemista. He uskovat, että vanhuspalveluiden asiakkaiksi joutuessaan he joutuvat myös salaamaan sukupuoli-identiteettinsä tai kumppaninsa. He muuttuvat näkymättömiksi.

3.1 Historian ahdistava heijastus

Yksi syy näkymättömyyteen heijastuu historiasta. Homoseksuaaliset teot kriminalisoinut laki kumottiin Suomessa vasta vuonna 1971. Kymmenen vuotta myöhemmin, vuonna 1981, homoseksuaalisuus poistettiin sairausluokituksesta. Transvestisuus luokiteltiin sairaudeksi aina vuoteen 2011 saakka. Tämän hetkiset eläkeikäiset eli 1950-luvulla tai aiemmin syntyneet sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvat ovat eläneet suuren osan elämästään aikana, jolloin heidän identiteettinsä oli rangaistava ja yhteiskunnan silmissä sairaus. (Valtonen–Hakola 2014: 16.)

Rikollisiksi ja sairaiksi leimaaminen, sekä yleinen negatiivinen asenneilmapiiri ovat jättäneet arven tämän hetken ikääntyvien sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvien mieliin. Yhteiskunnan viesti on ollut, että he eivät kelpaa sellaisina kuin ovat. Moni on joutunut salaamaan sukupuoli-identiteettinsä, sukupuolen ilmaisunsa tai seksuaalisen suuntautumisen ja elämään kaapissa. Asenteiden ja ilmapiirin vapautumisen myötä moni on myös voinut ”tulla ulos kaapista” turvallisilla mielin. Tilanne voi kuitenkin muuttua kun ihminen tulee iäkkäille suunnattujen palveluiden piiriin. Omasta tutusta elinpiiristään pois joutuva voi joutua piilottamaan itsensä uudelleen.

3.2 Hetero- ja sukupuolinormatiivisuus palveluissa

Yhteiskunnassamme vallitsevat tietynlaiset normit. Nämä normit yhdessä aiemmin vaikuttaneiden historiallisten olojen kanssa vaikuttavat siihen, miten koemme ja ymmärrämme ikääntymisen, seksuaalisen suuntautumisen, seksuaalisuuden, sukupuolen ilmaisun ja sukupuoli-identiteetin. Yhteiskunnassamme vallitsevat normit määrittävät sitä, millaisia ihmiset ovat ja sitä, millaisia heidän kuului olla. Heteronormatiivisuus tarkoittaa sitä että heterous koetaan muita seksuaalisia suuntautumisia normaalimpana ja toivotumpana. Sen mukaan ihminen joka ei ole hetero, on jotenkin poikkeava eikä kuulu joukkoon. Sukupuolinormatiivisuus taas olettaa että sukupuolia on vain mies ja nainen. Tähän liittyy se, että esimerkiksi miehen odotetaan käyttäytyvän oletetusti miehelle sopivalla tavalla. (Valtonen–Hakola 2014: 13,18.)

lääkkäille suunnattujen palvelujen piirissäkin on vallalla hetero-olettamus ja sukupuoli-olettamus. Nämä olettamukset ilmenevät esimerkiksi hetero- ja sukupuolinormin ympärille rakennetuista lomakkeista ja materiaaleista. Niissä kysytään aviovaimosta tai miehestä ja yleensä sukupuolelle ei ole valittavana kuin kaksi vaihtoehtoa. Myöskään rekisteröidylle parisuhteelle ei löydy rastitettavaa kohtaa siviilisäätystä kysyttäessä. (Valtonen–Hakola 2014: 18-19.)

Nämä normit sulkevat ulkopuolelleen ison joukon ihmisiä ja ne rajoittavat ihmisten mahdollisuuksia tulla kohdatuksi yksilöinä. Kyseiset normit myös osaltaan tekevät sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöt näkymättömiksi. Ajatellaan että aiheesta ei tarvitse puhua, ellei joku itse ota asioita esiin. Kuitenkin juuri puhumattomuus ja aiheen ohittaminen vahvistavat entuudestaan sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin liitettyjä tabuja. Hlbt-i ihmiset eivät silloin tule kuulluksi, eivätkä heidän elämäntarinansa tule tärkeiksi. Kun tällä tavalla viestitään, ettei asioista ole soveliasta puhua, on sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöön kuuluvan iäkkään entistä vaikeampi kertoa itsestään ja elämästään. (Valtonen–Hakola 2014: 19- 21.)

Outi Tjurin (2014) on tutkimuksessaan selvittänyt, millaisia elämänkulkuja sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöön kuuluvilla ikäihmisillä on ollut ja millaisia odotuksia ja toiveita heillä on iäkkäille suunnattuja palveluita kohtaan. Eletyn elämän muistelemisen ja asioiden hyväksyminen voi olla erittäin tärkeää henkilöille, jotka eivät ole pystyneet elämään avoimesti oman identiteettinsä mukaista elämää. Palveluiden piiriin voi tulla hen-

kilö, jolla ei ole ollut mahdollisuutta elää oman sukupuolen mukaista elämää. (Tjurin 2014: 43- 44.) Vanhetessaan ihminen voi kokea tarvetta tulla hyväksytyksi vihdoinkin sellaisena kuin on. Jokaisella ihmisellä tulisikin olla mahdollisuus itsestä sopivalta tuntuvaan, turvalliseen avoimuuteen. Sosiaali- ja terveystalveluiden ammattilaisten tulisi omata tarpeeksi tietoutta ja valmiuksia kohdata näitä asioita. (Valtonen–Hakola 2016: 28.)

3.3 Liian myöhään palveluiden piiriin

Tutkimustietoa sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen ikääntymistä koskien on vielä vähän. Sen valossa on kuitenkin todettu että esimerkiksi Suomessa nämä vähemmistöt välttävät ikääntyneille suunnattuihin palveluihin hakeutumista. Vaikka tarve palveluille olisi, mahdolliset aiemmat kokemukset ja pelko syrjityksi tulemisesta johtavat siihen, että omillaan yritetään pärjätä mahdollisimman pitkään. Sari Irnin ja Jan Wickmanin (2010) mukaan sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöillä on pelkoja ja huolia liittyen sosiaali- ja terveystalvelujen käyttöön. He kokevat että uhkana palveluihin liittyen ovat väärinkäsitykset, tiedon vajavuus sekä ennakkoluulot. (Irni – Wickman 2010: 68.)

Myös Jenni Jalavan (2013) mukaan sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvat kokevat, että sosiaali- ja terveydenhuoltoalalla työskentelevien tiedot sukupuolen moninaisuudesta ja seksuaalisesta suuntautumisesta ovat heikot. Lisäksi osa on jättänyt palveluja käyttämättä pelätessään tulevansa kohdelluksi epäasiallisesti. (Jalava 2013: 37.)

Koska palveluiden piiriin hakeutumista saatetaan vältellä viimeiseen asti, on niitä tarvitseva ihminen vaarassa syrjäytyä. Apua haetaan vasta kun on välttämätön pakko. Tällöin tilanne voi olla jo hälyttävän huono. Ikääntyminen jo itsessään elämänvaiheena voi tuoda uudenlaisia tunteita pintaan. Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöön kuuluvan ikäihmisen mieleen voivat nousta ahdistavat kokemukset ja hän voi kokea tarvitsevansa apua niiden käsittelyssä.

Onkin ensiarvoisen tärkeää että iäkkäille suunnattuihin palveluihin saataisiin asianmukaista tietoutta ja työkaluja hlbt- ihmisten kohtaamiseksi. On kyettävä luomaan ilmapiiri ja toimintaympäristö, jossa jokainen voi olla oma itsensä, ilman pelkoa syrjinnästä. Tähän voidaan päästä muokkaamalla asenteita, parantamalla ammattilaisten valmiuksia ja lisäämällä tietoa.

4 Kokemustieto, kokemusasiantuntijuus ja kokemuskouluttajuus

Opinnäytetyössämme käytämme kokemustiedon ja kokemusasiantuntijuuden käsitteitä. ”Kokemusasiantuntija” -käsitteen käyttöä olemme pohtineet erityisesti, koska vallalla on eri näkemyksiä siitä, voiko ihmisen omasta kokemuksesta puhua kokemusasiantuntijuutena. Voidaan ajatella esimerkiksi että henkilö voi olla virallisesti kokemusasiantuntija vasta käytyään läpi kokemusasiantuntijakoulutuksen. Toisaalta kuitenkin suuressa osassa aihetta sivuavaa kirjallisuutta ja ihmisten arkikielessä kokemusasiantuntijaksi kutsuminen ei edellytä koulutusta. Kokemusasiantuntijuudesta on alettu alun perin puhumaan ja kokemusasiantuntijoita kouluttamaan mielenterveys- ja päihdetyön saralla mutta nykyään koulutusta tarjotaan eri aloilla, useiden eri tahojen toimesta. Koulutusta järjestävät esimerkiksi liitot, järjestöt ja hankkeet ja sen sisällöt voivat vaihdella suurestikin järjestäjästä riippuen. On hyödyllistä että kokemusasiantuntijalla, jolla on usein hyvin henkilökohtaisia, rankkojakin kokemuksia, on takanaan valmiuksia antava ja niitä tukeva koulutus ja esimerkiksi järjestö, johon tukeutua tarvittaessa. (Hietala–Rissanen 2015, 13; Kostianen ym. 2014,11.)

Tässä työssä käytämme yleisellä tasolla kokemustiedosta puhuttaessa kokemusasiantuntija- termiä. Puhuttaessa Setan vapaaehtoisista Sateenkaarisenioreista käytämme kokemuskouluttaja -termiä, koska työelämäyhteistyökumppanimme Seta käyttää sitä myös omassa tiedotuksessaan. Kokemusasiantuntija on siis yleisnimitys ja kattotermi jota käytetään usein kokemusasiantuntijatehtävistä sekä erilaisista vertaistuen- ja toiminnan muodoista. Kokemusasiantuntijoilla voi olla erilaisia rooleja ja he voivat toimia esimerkiksi kouluttajina, tiedottajina, kehittäjinä ja arvioijina. Kokemusasiantuntija voi toimia ryhmien ja yksilöiden parissa. (Hietala–Rissanen 2015: 20.)

4.1 Kokemuksen tulkinta

Kokemus on tulkinnan alaista. Se voi olla omaa tai muiden kokemaa. Tulkinta toisen ihmisen kokemasta asiasta on toissijaista tietoa, jos kokemusta ei ole itse kokenut. Välittömän kokemuksen tuoma tulkintaprosessi on moninainen. Koettua asiaa pyritään ymmärtämään, antamaan sille merkitys. Tulkintaa saattaa tapahtua lyhytkestoisesti tai vielä pitkään kokemuksen jälkeen. Tulkintoja voi olla niin monta kuin on ihmisiä ja ne ovat yksilöllisiä. Tulkinta voi myös muuttua myöhemmin pohdinnan ja ajan myötä, mitä enemmän saadaan uusia näkökulmia ja uutta informaatiota. Jotta tulkinnoista saataisiin

pätevää tietoa, on tiedon yhteneväisyyden kehittämiseksi hyvä jakaa kokemuksia muiden samoja kokemuksia omaavien kanssa. Näin tiedot yhtenäistyvät kun erilaisista käsityksistä ja näkökannoista muodostuu yksi kokonaisuus. Tästä muodostuu sosiaalinen prosessi josta saadaan yhteisöllistä tietoa. Omien kokemusten tuomista analyyseistä voi syntyä hienostunutta ja vaikutusvaltaista tietoa joka voi vaikuttaa olemassa oleviin uskomuksiin (Beresford–Salo 2008: 40, 50- 53.)

Kokemusasiantuntijan tieto ja asiantuntemus tulee hänen omasta välittömästä kokemuksestaan. Kokemus on siis jonkin itselle tapahtuneen asian seurauksena muodostunutta tietoa. Kokemustieto voi olla myös hyvin yksilöllistä. Esimerkiksi toiselle jonkin tapahtuma voi olla ainutlaatuinen kuin taas toiselle hyvinkin tavanomainen. (Beresford–Salo 2008: 39.) Omilla kokemuksillamme on merkitystä myös ajatellen esimerkiksi sitä, miten käsityksemme sukupuolen ja seksuaalisen suuntautumisen moninaisuudesta muotoutuvat.

Eri ikäluokat kokevat tilanteet eri tavalla, koska heidän tietonsa ja kokemuksensa ovat muokkautuneet aina aikakaudelleen tyypillisellä tavalla. Kulttuuriimme kuuluvat normit ovat määrittäneet raamit esimerkiksi sille, millainen sukupuolen ilmaisu ja sukupuolen identiteetti ovat olleet hyväksytyjä. Nuoruuden ajan sosiaaliset normit ovat voineet taivuttaa esimerkiksi tämän hetken ikääntyneen homon tai lesbon elämään heterosuhteessa. Nämä sosiaaliset roolit aviopuolisoina ja/tai isinä ja äiteinä ovat muokanneet heidän elämänsä ja kokemuksiaan. (Tjurin 2013:27.) Oman elämänhistorian tapahtumilla on merkityksensä siihen, miten ikääntyminen koetaan. Omat kokemukset voivat olla myös vahvistavia voimavaroja ikäännyttäessä. Aiemmin koetun syrjinnän ja arvottamisen vuoksi on ehkä jouduttu luomaan selviytymisstrategioita. Ne puolestaan toimivat voimavarana mahdollisissa ikäännyttämisen tuomissa haasteissa ja niistä selviytymisessä. (Valtonen 2014: 17- 18.)

Mervi Ropponen (2011) on tutkinut kokemusasiantuntijuuden merkitystä ja mahdollisuuksia sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa. Tutkimus toteutettiin haastattelututkimuksena Etelä- Pohjanmaan sairaanhoitopiirin psykiatrian toiminta- alueella. Siihen osallistui sekä ammattilaisia että kokemusasiantuntijoita. Tutkimustulosten mukaan kokemusasiantuntijuus nähtiin henkilökohtaisella tasolla voimaannuttavana elementtinä ja selviytymistarinat sekä kokemuksista kuuleminen konkretisoivat ongelmien olemassaolon ja niistä selviytymisen. Lisäksi kokemusasiantuntijoiden mukana olon koettiin luovan avoimempaa ilmapiiriä mielipiteiden ilmaisuun kuin pelkästään ammattilaisten

vetämänä. Tutkimuksessa tuli esille myös se, että kokemusasiantuntijoiden erityisyys ja arvokkuus näyttäytyvät ainutlaatuisina. Kokemus tuo mukanaan sellaista ymmärrystä, johon ammattilaiset eivät yllä. (Ropponen 2011, 53- 54, 57.)

4.2 Sateenkaariseniorit kokemuskouluttajina

Setan kokemuskouluttaja- koulutus antaa vapaaehtoisille sateenkaarisenioreille valmiudet toimia kokemuskouluttajina ja pitää Sateenkaariseniori- tietoisuuksia. Tietoisuuksien kohderyhminä ovat mm. ikääntyville suunnattujen palveluiden ammattilaiset, asiakkaat sekä alaa opiskelevat. Koulutus sisältää mm. omien motivaatioiden pohtimista, esiintymisen abc:n, tietoa tarinoiden kertomisesta, oman tarinan pohtimista ja harjoittelua, kysymyksiin vastaamisen harjoittelua sekä avoimuuden rajaamista ja itsensä suojaamista. (Tjurin 2016a.)

Koulutuksen pohjana on soveltuvasti käytetty Kokemuskoulutuksesta pätevää -hankkeen materiaalia. Kokemuskoulutuksesta pätevää -hanke on Raha-automaattiyhdistyksen rahoittama projekti, joka toteutettiin vuosina 2008- 2010. Hankkeen päätavoitteena oli kokemuskoulutuksen juurruttaminen sekä yhteisen toimintamallin luominen hankkeeseen osallistuvien tahojen kesken. (Kokemuskoulutuksesta pätevää -hanke. 2010: 2-4).

5 Kuntien vanhusneuvostot

Vanhusneuvostot ovat vanhuspalvelulain myötä lakisääteisiä kaikissa kunnissa. (Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveystalveluista 980/2012 § 11). Ne ovat pysyviä yhteistyöelimiä, joiden tehtävänä huolehtia ja varmistaa se, että kunnan ikääntynyt väestö pystyy osallistumaan ja vaikuttamaan heitä koskevaan päätöksentekoon. Niin julkisen, yksityisen kuin kolmannenkin sektorin tulee toiminnassaan pyrkiä sekä vakiinnuttamaan että vahvistamaan vanhusneuvostojen roolia ikäihmisten aseman ja palvelujen kehittäjänä. Voimassa olevat lait, kuten vanhuspalvelulaki ja kuntalaki ohjaavat vanhusneuvostojen toimintaa. (Latvalahti 2015: 4,8-9; Kuntalaki 1995/365)

Suomessa ensimmäinen vanhusneuvosto -nimeä kantava elin perustettiin 1990 -luvulla. Vanhusneuvostoista voidaan käyttää muitakin nimiä, esimerkiksi ikäihmisten neuvosto, eläkeläisneuvosto, vanhus- ja eläkeläisneuvosto, seniorineuvosto ja senioriraati. Neuvostot ovat yleensä kuntahallituksen asettamia ja toimikausi on kahdesta neljään vuotta. Vanhusneuvostot koostuvat eri tahoista; eläkejärjestöistä, kunnan tai kuntayhtymän viranhaltijoista tai luottamushenkilöistä, veteraanijärjestöistä, seurakunnista, vanhus- ja vammaisjärjestöistä sekä ikäihmisistä ja vammaisista jotka eivät tule minkään järjestön kautta. Jotta vanhusneuvostolle taattaisiin mahdollisuus keskittyä ikäihmisten hyvinvoinnin edistämiseen, on suositeltavaa että vanhusneuvostojen kokoonpano kuitenkin ensisijaisesti muodostuisi eläkeläisyhdistysten edustajista. (Virnes 2015: 5-6; Latvalahti 2015: 25.)

Vanhusneuvostoilla on jonkin verran paikallisia eroja. Kuitenkin jokaista ohjaa muutama joustamaton perustehtävä, joista huolehtiminen on myös kunnan vastuulla. Selvästi tärkeimpänä tehtävänä on pidetty vaikuttamista kunnalliseen ja muuhun ikääntyneitä koskevaan päätöksentekoon. Sen lisäksi vanhusneuvostojen tehtävänä on myös varmistaa ikääntyneen väestön osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuus. Vanhusneuvostolla itsellään on myös mahdollisuus vaikuttaa ikääntyvän väestön hyvinvointiin liittyvään suunnitteluun ja valmisteluun sekä kunnan yleisen toiminnan suunnitteluun, valmisteluun ja seurantaan. Erityisesti niihin asioihin, joilla on merkitystä ikääntyneiden hyvinvointiin, terveyteen, osallisuuteen, elinympäristöön, asumiseen, liikkumiseen tai päivittäisten toimintojen suorittamiseen. Yleisimpiä toimintamuotoja ovat erilaiset esi-

tykset, aloitteet ja lausunnot. Tiedottaminen on myös oleellista. Vanhusneuvostot osallistuvat myös erilaisten tapahtumien järjestämiseen ja erilaisiin kehittämishankkeisiin. Verkostoituminen muiden vanhusneuvostojen kanssa on tärkeässä osassa yhtä lailla. (Latvalahti 2015: 12; Virnes 2015: 9-10.)

Myös iäkkäiden ihmisten palvelujen riittävyyden ja laadun arviointi kuuluu neuvostojen tehtäviin. Tutkimuksemme kannalta oleellinen tehtävä on etenkin se, että vanhusneuvostojen on huolehdittava vähemmistöihin kuuluvien ikäihmisten palveluihin vaikuttamisesta yhdenvertaisuuslain sekä tasa-arvolain mukaisesti. Yhdenvertaisuuslaki ja tasa-arvolaki velvoittavat mm. kuntien viranomaisia edistämään sukupuolten tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta toiminnallaan. Myös syrjinnän ehkäisyä on tehtävä suunnitelmallisesti ja tavoitteellisesti. (Latvalahti 2015: 13- 15; Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014; Tasa-arvo-laki 609/1986.)

6 Opinnäytetyön toteutus

Opinnäytetyöhön liittyvä kyselytutkimus toteutettiin maaliskuu–huhtikuussa 2016 kvantitatiivisena kyselytutkimuksena. Kvantitatiivisessa tutkimuksessa määritellään niiden henkilöiden ryhmä, jota tutkitaan. (Hirsjärvi–Remes–Sajavaara 2009: 140). Tässä tutkimuksessa tutkittavat kohderyhmät olivat Turun ja Tampereen vanhusneuvostot. Kysely toteutettiin erillisinä kertoina molemmissa kaupungeissa.

6.1 Opinnäytetyön tavoitteet ja tutkimuskysymykset

Kyselytutkimuksen tavoitteena oli selvittää, kokivatko vanhusneuvoston jäsenet hyötynensä kokemuskouluttajan puheenvuorosta ja onko vastaajien mielestä kokemuspohjainen tieto tärkeämpää kuin teoriapohjainen tieto. Kyselyn myötä pyrittiin lisäksi saamaan tietoa vastaajien ennakkokäsityksistä ja niiden mahdollisista muutoksista.

Tutkimuskysymyksemme olivat seuraavat:

- Miten kokemusasiantuntijan puheenvuoro vaikuttaa vanhusneuvostojen tietoon ja ajatuksiin sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöön kuuluvien ikäihmisten elämästä yhteiskunnassamme?
- Miten vanhusneuvosto kokevat kokemusasiantuntijan antaman tiedon verrattuna teoretietoon?

6.2 Työelämän yhteistyö: Seta ja Yhdenvertainen vanhuus II-projekti

Seta on toiminut vuodesta 1974 lähtien. Se on valtakunnallinen ihmisoikeusjärjestö, jonka rahoittaa raha-automaattiyhdistys. Setalla on 24 eri jäsenjärjestöä, joiden toiminta perustuu solidaarisuudelle ja yhdenvertaisuudelle. Tavoitteena on luoda jokaiselle mahdollisuus elää yhdenvertaisena riippumatta sukupuoli-identiteetistä, sukupuolen ilmaisusta tai seksuaalisesta suuntautumisesta. Setan yhteydessä toimii Transtukupiste, joka on sukupuolen moninaisuuden asiantuntija Suomessa. Transtukupiste tarjoaa tukea mm. sukupuoltaan pohtiville ja heidän läheisilleen sekä transihmisille ja intersukupuolisille. (Seta ry. n.d.a.)

Yhdenvertainen vanhuus II -projekti (2015–2016) tekee ikääntyvien ihmisten sukupuolen ja seksuaalisen suuntautumisen moninaisuutta näkyväksi. Se on osa Vanhustyön keskusliiton kanssa toteutettavaa Eloisa ikä- ohjelmakokonaisuutta (2012- 2017), jota rahoittaa raha-automaattiyhdistys. (Seta ry n.d.b.) Projekti on toistaiseksi ainoa sukupuoli ja seksuaalisen suuntautumisen moninaisuudesta vanhuuden näkökulmasta tietoa ja osaamista tuottava toimija Suomessa.

Päätavoitteena on seksuaalisen suuntautumisen ja sukupuolen moninaisuuteen ikääntymisen näkökulmasta erikoistuneen vapaaehtoisverkoston luominen. Tämä verkosto vastaa ikääntyneille suunnatun palvelukentän tiedontarpeeseen esimerkiksi kokemuskouluttajien ominaisuudessa. Lisäksi tavoitteena on rakentaa yhteistyökumppanuusverkosto erilaisista alan koulutusta järjestävistä sekä ikääntyneiden palveluita tuottavista organisaatioista. Tärkeä tehtävä on myös Sateenkaarisenioreiden nostaminen osaksi vanhustyötä koskevaa keskustelua ja käytännön työtä. (Seta ry n.d.b.) Vapaaehtoistyön verkoston kehittäminen paikallisten jäsenjärjestöjen kanssa on aloitettu pilottipaikkakunnilla, joita ovat Turku, Helsinki ja Tampere. Tästä syystä lähestyimme myös näiden kaupunkien vanhusneuvostoja opinnäytetyömme myötä.

6.3 Aineiston keruu

Jo tutkimuksen suunnitteluvaiheessa, sekä läpi opinnäytetyön prosessin, olimme säännöllisesti yhteydessä työelämän yhteistyökumppaniimme Yhdenvertainen vanhuus II-projektin projektipäällikköön. Halusimme varmistaa asianmukaisen termien käytön lomakkeissa ja tekstissä. Lisäksi luimme aiheeseen liittyvää teoriaa, jotta pystyimme paremmin ymmärtämään opinnäytetyön prosessin edetessä esiin nousevia asioita. Ennen kyselyiden toteuttamista testasimme laatimaamme kyselytutkimuslomaketta (Liite 2) opiskelijatoverimme avustuksella.

Aluksi lähestyimme Turun, Tampereen ja Helsingin vanhusneuvostoja sähköpostitse. Neuvostojen sihteerit ottivat asian esille seuraavissa vanhusneuvostojen kokouksissa. Helsingin vanhusneuvostolle esiintyminen oli ajallisesti haasteellista heidän kannaltaan mutta Turun ja Tampereen neuvostojen kanssa sovimme järjestävämmä heille Sateenkaariseniorin puheenvuoro- esityksen kevään 2016 aikana. Ennen varsinaisia esityksiä, lähetimme vanhusneuvostojen sihteeireille saatekirjeen jäsenille jaettavaksi (Liite 1).

Saatekirjeessä perustelimme opinnäytetyömme tarpeellisuutta, tarkoitusta ja sitä, miksi kyselytutkimus on tärkeä osa sitä. Saatekirjeellä voi olla suuri merkitys sen vastaanottajan tehdessä päätöstä kyselyyn osallistumisesta. Saatekirjeen perusteella tutkimuskohde arvioi kyselyn tavoitteita ja itse tekeillä olevaa tutkimusta ja sen kiinnostavuutta sekä vakuuttavuutta. On hyvän tieteellisen käytännön mukaista, että tutkittava voi itse arvionsa mukaan päättää tutkimukseen osallistumisesta. Sen vuoksi saatteen on sisällettävä oleellinen informaatio tutkimuksesta ja pyrittävä motivoimaan tutkittavaa osallistumaan kyselyyn. (Vilkkä 2015: 189- 191.)

Sateenkaariseniorin puheenvuoro räätälöitiin vanhusneuvostoille heidän aikataulujensa mukaisesti valmiin Sateenkaariseniori- tietoisuuden materiaalin pohjalta. Puheenvuoron kesto loppukeskusteluineen oli molemmilla kerroilla noin 30 minuuttia ja piti sisällään osan ”Haluaisin pystyä kertomaan”- koulutusvideosta. Erityisesti vanhustyön koulutuskäyttöön suunnattu Haluaisin pystyä kertomaan- video tuo esiin yhdeksän tarinaa sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöön kuuluvien henkilöiden elämästä. Sen tarkoituksena on tuoda näkyväksi sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuutta ja videolla esiintyvien ihmisten toiveita ja tarpeita erityisesti ikääntymisen näkökulmasta. (Haluaisin pystyä kertomaan n.d)

Tapasimme Turun ja Tampereen vanhusneuvostot eri ajankohtina. Molemmissa tilaisuuksissa oli sisällöltään samankaltaiset ohjelmat. Opinnäytetyön ja kyselytutkimuksen tekijöinä aloitimme esittelemällä itsemme. Näytimme aluksi lyhyen osion ”Haluaisin pystyä kertomaan”- koulutusvideosta. Osiossa sateenkaarisenioripariskunta kertoi kokemuksistaan ja vanhuuden toiveistaan iäkkäille suunnattuja palveluja koskien. Videon jälkeen sateenkaariseniori kertoi kokemuskouluttajan roolissa oman elämäntarinansa sisältäen vanhemmalla iällä ”kaapista tulon” transvestiittina.

Sateenkaariseniori kertoi vanhenemiseen liittyvistä toiveistaan ja tarpeistaan omasta näkökulmastaan. Puheenvuoro sisälsi omakohtaisen elämäntarinan muutoksen vaikeuksista ja erilaisuuden kokemuksista. Tarinan, joka käsitti kokemusta kipeistä ihmissuhteista, jopa itsemurhan pohtimisen asteelle johtaneesta elämäntilanteesta kohti vahvistumista ja itsensä hyväksymistä, aina kaapista ulos tuloon asti. Hänen omasta tiestään aktiiviseksi sateenkaarisenioriksi ja kokemuskouluttajaksi. Puheenvuoron jälkeen vanhusneuvoston jäsenillä oli mahdollisuus esittää vapaamuotoisesti kysymyksiä ja keskustella aiheesta. Keskustelun jälkeen jaoimme osallistujille kyselylomakkeet.

Tämän kyselytutkimuksen kyselylomakkeet olivat määrällisiä, sisältäen kuitenkin avoimia kysymyksiä joita analysoidaan laadullisesti. Lomakkeet olivat puolistrukturoituja ja niissä käytettiin avoimien kysymysten lisäksi järjestystasoista mittausta taustatiedoissa sekä Likertin asteikkoa. Kun kysymykset ovat avoimia, ne mahdollistavat sen, että niihin voi vastata omin sanoin, omien ajatusten mukaan. Avoimissa kysymyksissä ei ole valmiita vastauksia, jolloin vastaaja voi itse määrittää, mikä on hänen mielestään oleellista. Monivalintakysymysten kohdalla vastaajat voivat valita valmiiksi annetuista vastausvaihtoehdoista sopivat. Monivalintakysymysten vastausten määrät voidaan laskea yhteen ja määriä voidaan tarvittaessa vertailla keskenään. (Hirsjärvi ym. 2009: 20.)

Likert-asteikko on järjestysasteikko, joka on laitettu yksiselitteiseen järjestykseen. Nimesimme vastausvaihtoehdot etukäteen ja asetimme ne järjestykseen positiivisesta negatiiviseen. Kussakin kysymyksessä vastausvaihtoehtoja on viisi, joista vastaaja saa valita yhden. Vastausvaihtoehdoista kaksi oli positiivisia, kaksi negatiivisia ja yksi vastausvaihtoehto oli 'en osaa sanoa'. Asteikolla pystytään laskemaan keskiarvoja, hajontoja ja korrelaatioita. (Vehkalahti 2008: 37.) Aineistonkeruumenetelmänä kysely antaa mahdollisuuden laajaan tutkimusaineistoon. Sillä saadaan tutkittavaksi tietoja mm. vastaajien arvoista, asenteista, tiedoista sekä uskomuksista, käsityksistä ja mielipiteistä. Sen avulla saadaan myös tietoja käyttäytymisestä ja toiminnasta. Lisäksi lomakkeessa on mahdollista kysyä ja saada perusteluja vastauksiin. Jotta kysymyksiin voitaisiin vastata avoimesti tai strukturoidusti monivalinnan mukaan, tulee niiden olla riittävän yksinkertaisia. (Hirsjärvi ym. 2009: 195- 197.)

Toteutimme kyselyn informoituna kyselynä. Tämä tarkoittaa sitä, että tutkija jakaa itse kyselyt vastaajille henkilökohtaisesti. Samalla tutkija kertoo, miksi kyselyä tehdään ja vastaa esille tuleviin kysymyksiin. (Hirsjärvi ym. 2009: 196- 197.) Tässä tapauksessa jaoimme kyselylomakkeet vastaajille heti esityksen ja vapaamuotoisen keskustelun jälkeen ja niihin vastattiin tutkijoiden ollessa läsnä. Vastauksiin oli käytettävissä aikaa noin 10- 15 minuuttia molemmilla kerroilla. Lopuksi keräsimme kyselylomakkeet mukaamme. Näin myös voitiin maksimoida vastausten määrä, joka saattaisi olla riski palautusten suhteen, kun käytetään sähköistä kyselyä (Vehkalahti 2008: 48).

6.4 Aineiston analysointi

Tutkimuksen perusta on saadun aineiston analyysi, tulkinta ja johtopäätöksen teko. Jotta analysointi olisi mahdollista, tulee aineiston tiedot järjestää ja tarkistaa sekä tarvittaessa täydentää niitä. Kyselytutkimuksen analysoinnissa pyrittiin löytämään vastauksia tilastollisesti analysoiden ja päätelmiä tekemällä eli selittävästi. (Hirsjärvi ym. 2009: 221- 224.)

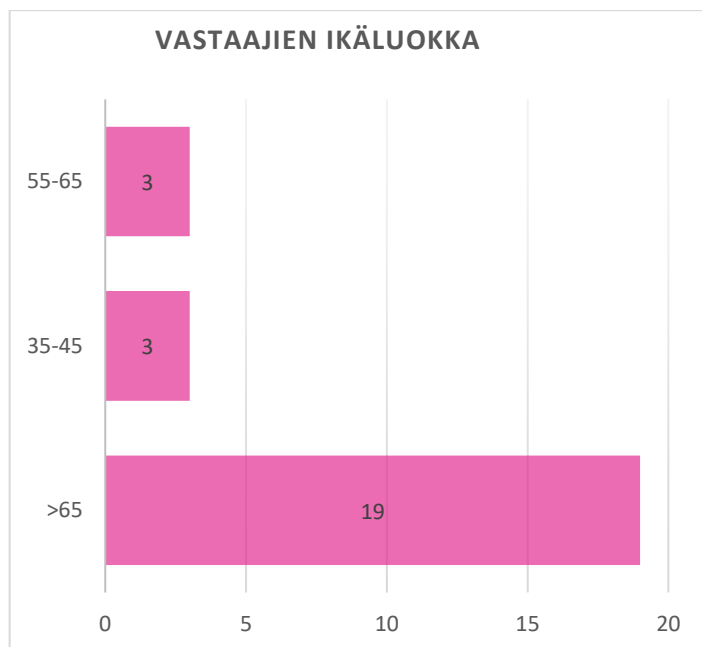
Kaikki jaetut kyselykaavakkeet saatiin vastausten kera takaisin molemmissa kaupungeissa. Kyselylomakkeiden tiedot tallensimme tulevaa analysointia varten. Kirjasimme kaikkien kysymysten tiedot Excel- taulukkoon ja samalla laskimme jokaisen kysymyksen kohdalla vastausten kokonaismäärät. Luokittelimme avoimet vastaukset aiheittain ja luimme vastaukset useaan otteeseen. Tämän jälkeen poimimme vastauksista usein toistuvat samankaltaiset sanat, jotka laskimme ja jaoimme omiin aihealueisiinsa merkityksen mukaan.

Vastausten luokittelun jälkeen aloimme tutkia niiden merkitystä syvemmin. Selkeiden merkitysten ja vastausten yhdistelyn myötä pystyimme luomaan teemoja vastauksista. Asiakokonaisuuksien mukaan luotujen teemojen esiintyvyys ja määrä voitiin laskea ja näitä määriä yhdistäen ja vertaamalla löysimme vastauksia yksittäisiin kysymyksiin. Vastauksia tarkastellen pystyimme tekemään havaintoja mm. kokemustiedon hyödyistä ja tarpeesta.

7 Tulokset

Tutkimus toteutettiin Turun ja Tampereen vanhusneuvostojen jäsenille ja kyselyyn vastasi yhteensä 25 henkilöä. Vastanneista naisia oli 15 ja miehiä 10. Kukaan vastaajista ei määritellyt itseään muunsukupuoliseksi. Vastaajista suurin osa oli yli 65-vuotiaita (ks. taulukko 1). Vastaajista on työelämässä 9 ja suurin osa (13 henkilöä) oli eläkkeellä. Kiinnostava seikka tutkimuksen kannalta lienee se, että sosiaali- ja terveydenhuoltoalan ammattitaustan omasi 32% vastaajista.

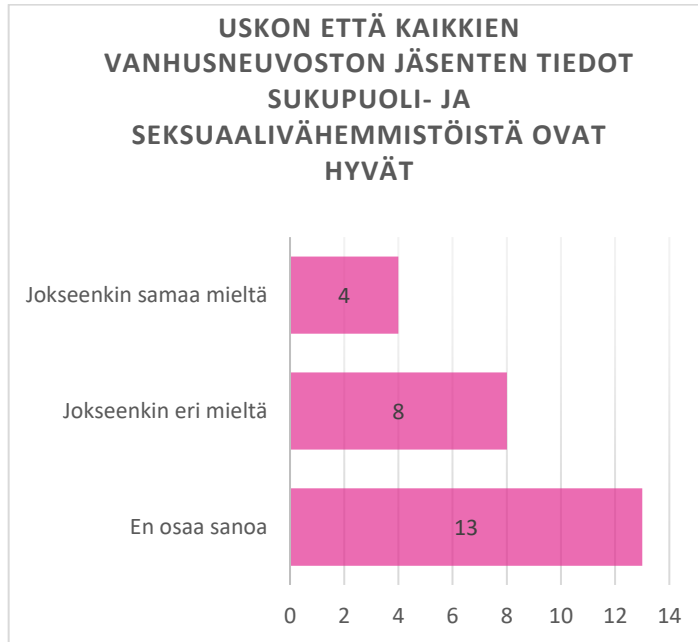
Taulukko 1.

Suurin osa vastaajista koki sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin liittyvät asiat jo ennestään tuttuina itselleen. Suurin osa vastaajista arvioi myös omat tietonsa sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöistä riittäviksi vanhusneuvoston toiminnan kannalta. Enemmistön mielestä sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin liittyvien asioiden tuntemus koetaan tärkeänä. Vastaajia pyydettiin lisäksi arvioimaan, ovatko heidän mielestään kaikkien vanhusneuvoston jäsenten tiedot sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöistä hyvät. Suurin osa ei osannut arvioida vanhusneuvoston muiden jäsenten tietotasoa. 8 vastaajaa koki, että tiedot sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöistä eivät ole hyvät ja vain 4 vas-

taajaa mielsi vanhusneuvoston jäsenten tiedot riittäviksi (ks. taulukko 2). Vastausten perusteella ilmenee, että omat tiedot koetaan riittäviksi mutta muiden vanhusneuvoston jäsenten tiedot tuntuvat joko riittämättömiltä tai niiden riittävyttä ei osata arvioida.

Taulukko 2.

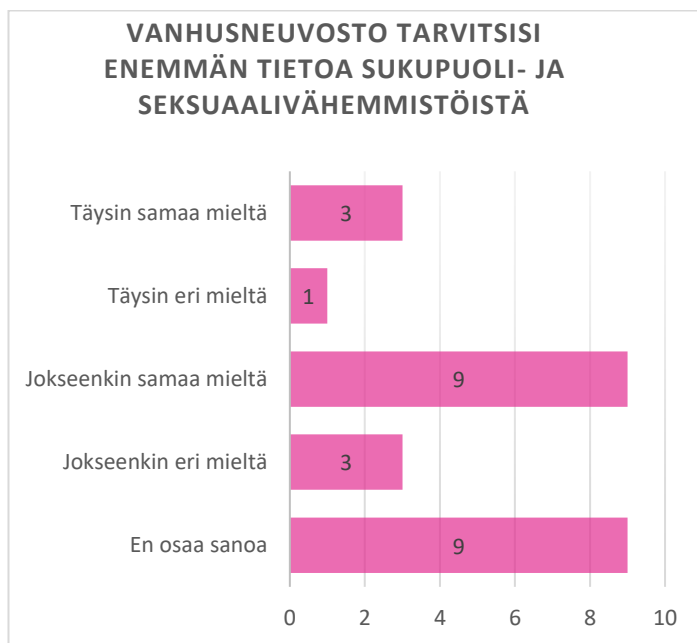
Kysyttäessä vanhusneuvostojen tiedon tarpeesta, ainoastaan yksi oli sitä mieltä että tietoa ei tarvita lisää. Suurin osa ei osannut sanoa tai oli jokseenkin samaa mieltä (ks. taulukko 3). Vaikka omat tiedot saatettiin kokea riittäviksi, vanhusneuvoston jäsenet kokivat että siitä huolimatta tietoa tarvitaan lisää koko vanhusneuvostolle. Myös tiedon ajantasaisuus ja ylläpito koettiin tärkeäksi. Kokemustiedon täydentämiseksi kaivattiin myös tutkimustietoa.

”Säännöllisesti tämän tyyppisiä tietoiskuja”

”Kaikentyyppistä (tietoa)”

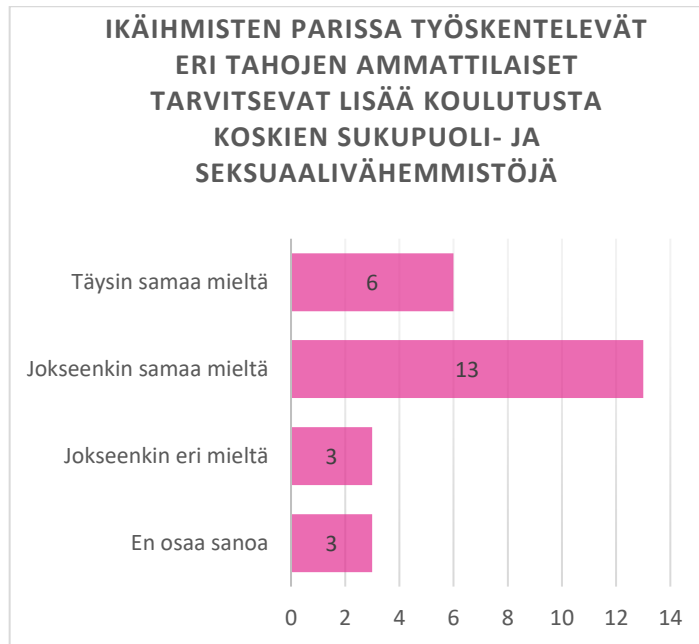
”Myös tutkimustietoa”

Taulukko 3.

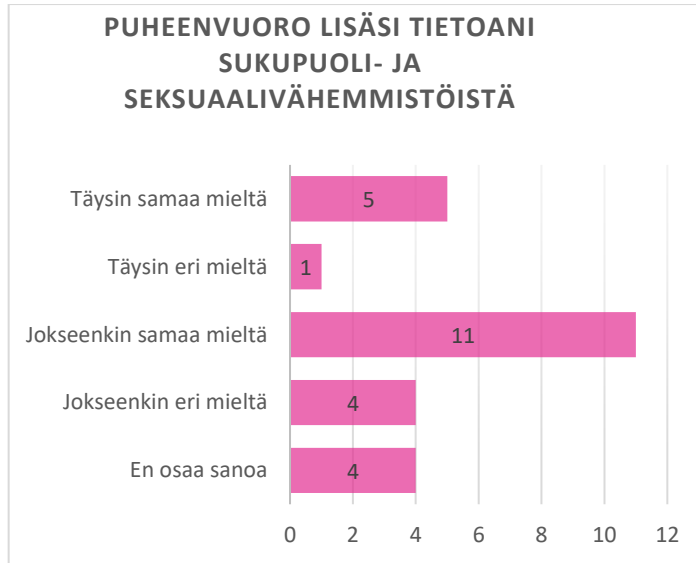
Enemmistö vastaajista uskoo myös, että ikäihmisten parissa työtä tekevien eri tahojen ammattilaisten tiedot sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöistä eivät ole riittävän hyviä. Koettiin että ammattilaisten olisi syytä saada lisää koulutusta sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjä koskien (ks. taulukko 4).

Taulukko 4.

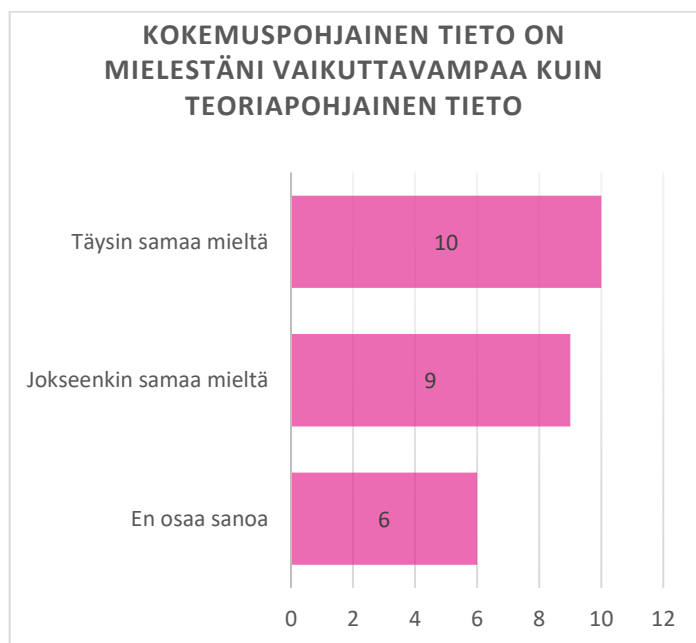
Sateenkaariseniorin puheenvuoro lisäsi selkeästi vastaajien omaa tietoa sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöistä (ks. taulukko 5). Esitys lisäsi myös useiden vastaajien halukkuutta vaikuttaa sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvien ikäihmisten palveluiden kehittämiseen. Tästä voimme päätellä että kokemustiedon konkreettisuus edesauttoi tiedon omaksumista ja lisäsi halukkuutta palveluiden kehittämiseen tai siihen vaikuttamiseen.

Taulukko 5.

Tätä päätelmää tukee myös se, että kysyttäessä teoria- ja kokemustiedon vaikuttavuudesta suurin osa vastaajista mielsi kokemuspohjaisen tiedon teoriatietoa vaikuttavammaksi (ks. taulukko 6).

Taulukko 6.

Kokemusperäistä tietoa kuvailtiin useimmissa vastauksissa konkreettiseksi ja luotettavaksi. Kokemuskouluttajan avoimuus ja henkilökohtainen läsnäolo toi aiheen lähelle ja olemassa olevaksi. Omakohtaiset kokemukset koettiin kuvaavimmiksi kuin etäinen teoriatieto. Eräs vastaajista huomautti että kokemus- ja teoriapohjaista tietoa tarvitaan molempia.

“Se on luotettavampaa”

“Ihmisen avoin kertomus omasta elämästään kuvaavampaa kuin teoriatieto”

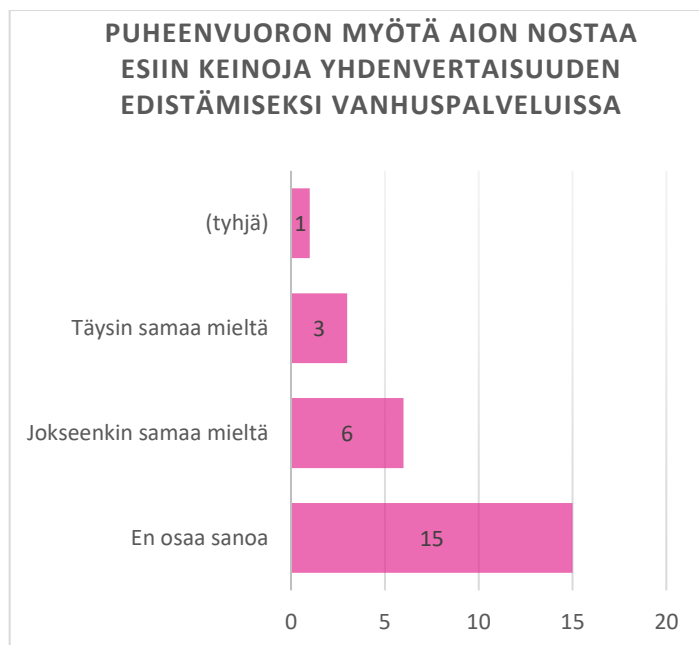
“Tuo asian konkreettisemmaksi”

“Myös esim. tutkimustieto on arvokasta ja luo asialle uskottavan pohjan”

Kun tutkimukseen osallistujilta kysyttiin, aikovatko he esityksen myötä nostaa esiin keinoja yhdenvertaisuuden edistämiseksi vanhusten palveluissa, suurin osa vastaajista ei

osannut sanoa. Vastaajista 6 valitsi vaihtoehdon ”jokseenkin samaa mieltä”(ks. taulukko 7).

Taulukko 7.

Tähän luultavasti vaikuttaa jo aiemmin todettu aiheen näkymättömyys ja yleinen puhumattomuus sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen ikääntymistä koskien. Valitettavasti vastauksista ei käy ilmi sitä, miksi näin moni valitsi vaihtoehdoksi ”en osaa sanoa” Sen sijaan 3 vastaajaa aikoo nostaa esiin keinoja esimerkiksi keskustelemalla vanhuspalvelutyöntekijöiden kanssa vanhusneuvoston jäsenen ominaisuudessa. ”Jokseenkin samaa mieltä”- vastauksen valinneet kokivat keinojen esiin nostamisen edesauttavan tasa-arvoa mutta kaipaivat myös lisää tietoa tuekseen asioiden esiin nostamiseksi.

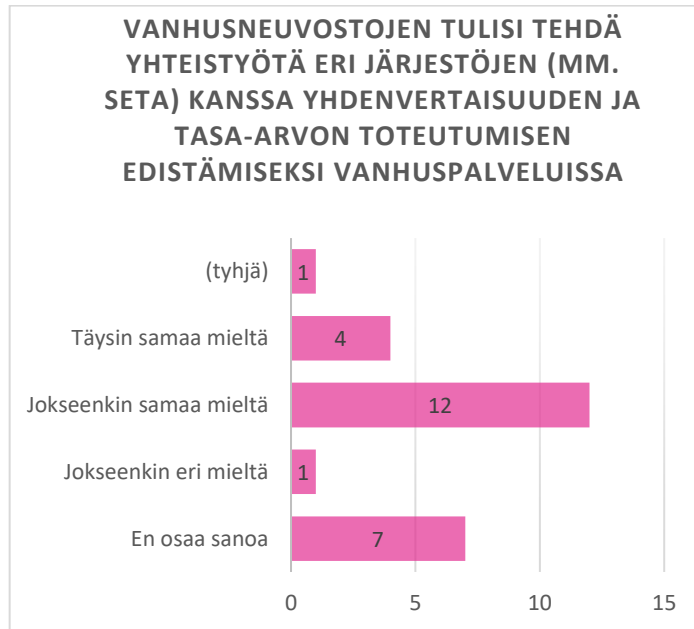
”Se liittyy yleiseen tasa-arvoon”

”Tietoa asioista lisää!”

Enemmistö vastaajista oli jokseenkin samaa mieltä ja 4 vastaajaa täysin samaa mieltä siitä, että vanhusneuvostojen tulisi tehdä yhteistyötä eri järjestöjen kanssa yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon toteutumisen edistämiseksi vanhuspalveluissa. Loput vastaajat eivät osanneet sanoa tulisiko yhteistyötä tehdä (ks. taulukko 8). Halukkuutta yhteistyöhön siis on. Koska suurin osa oli vain jokseenkin samaa mieltä, jää epäselväksi onko

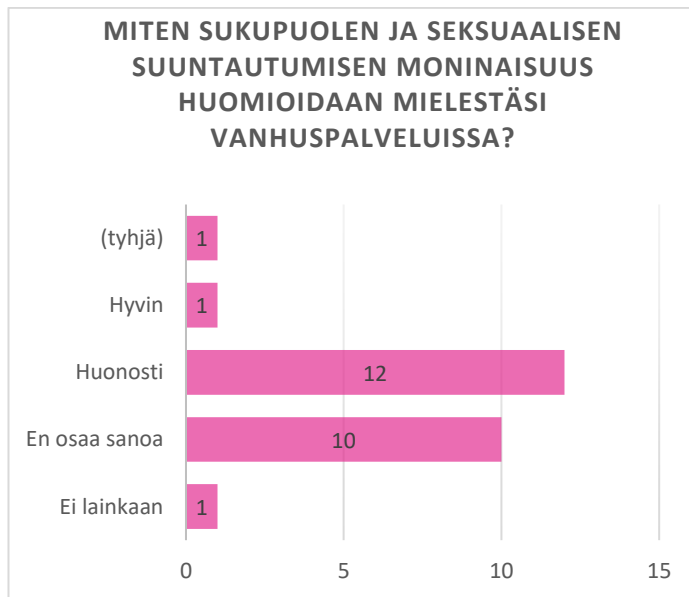
kyse siitä, että eri järjestöistä (esim. Seta) ei juurikaan tiedetä, ne koetaan etäisiksi vanhusneuvoston kannalta, tai ei tiedetä missä asioissa yhteistyötä voisi hyödyntää.

Taulukko 8.

Alla olevasta taulukosta voidaan nähdä, että puolet vastaajista oli sitä mieltä että sukupuolen ja seksuaalisen suuntautumisen moninaisuus huomioidaan vanhushpalveluissa huonosti (ks. taulukko 9). Avoimien vastausten perusteella nousee erityisesti esiin kokemus siitä että asiasta ei edes puhuta, mikä luultavimmin on syynä siihen että hyvin moni vastaaja ei osannut sanoa miten moninaisuus huomioidaan.

Taulukko 9.

“Asiasta ei edes puhuta”

“Se on vaiettu”

Kun vanhusneuvoston jäseniltä kysyttiin, millaisia asioita sateenkaariseniorit heissä herättävät, keskeisimmiksi teemoiksi vastauksissa nousivat ajatukset tasa-arvosta ja yhdenvertaisuudesta. Vastauksissa painotettiin tasa-arvon tärkeyttä.

“Kaikilla oikeus tasa-arvoiseen elämään. Erilaisuus on rikkautta”

“Tasa-arvoa kaikille”

Toisaalta esiin nousi myös myötätuntoa sekä huoli epäasiallisen kohtelun mahdollisuudesta. Vastaajat kokivat että Sateenkaarisenioreiden tulevaisuuden tulisi olla turvallinen ja yhdenvertainen.

“Huolen siitä että heihin saatetaan suhtautua epäasiallisesti.”

“Heidän oikeudet pitää turvata.”

Osa vastaajista koki että sateenkaariseniorit eivät herättäneet heissä ajatuksia suuntaan eikä toiseen. Myös tämä kertoo aiheen näkymättömyydestä, jotkut eivät ole tulleet edes ajatelleeksi asiaa.

“En ole tutustunut”

“Jokainen elää niin kuin elää, kunhan ei puutu toisten elämään”

“En ole asiaa ennen ajatellut.”

Kuten jo aiemmista vastauksista ilmeni, koettiin tiedon lisääminen ja aiheesta puhuminen tärkeäksi. Aiheen näkyväksi tekeminen edesauttaa vastaanottamaan uutta tietoa ja huomioimaan myös vähemmistöryhmien erityistarpeita.

“Mielenkiintoista ja valaisevaa kuulla ihmisen kokemuksista; avaa silmiä ja mieltä uudelle”

“Hyvä että asiasta puhutaan”

“Pitäisi ottaa huomioon”

“Minusta hyvä asia, tuoda näkyväksi!”

Sateenkaariseniorin puheenvuorosta jäi päällimmäisenä mieleen esiintyjän rohkeus, hyvä ja avoin esitys ja uuden tiedon saamisen kokemukset. Sateenkaariseniorin henkilökohtainen läsnäolo koettiin vaikuttavana ja myös konkreettinen tiedon saannin kokemus nousi jälleen esiin vastausten myötä.

“Rohkea henkilö”

“Avoimuus”

“Vapaa esittämistapa -oma itsensä!”

“Tuli lisää tietoa määrästä ja esim. transvestiiteista jne.”

“Kokemusasiantuntijan puheenvuoro ja se tieto, mitä hän jakoi”

“Asiallisuus, ymmärrys”

“Erialaisten taipumusten normaalius.”

“Konkreettista tietoa tuli runsaasti.”

Sateenkarisenioreiden uskottiin kohtaavan runsaasti ennakkoluuloja ja syrjintää. Tämän koettiin johtuvan suurimmaksi osaksi tiedon puutteesta ja asenteista jotka kumpuavat menneisyydestä ja historiasta. Vastaajien mielestä syrjintä ilmenee mm. vähättelynä ja yhteisön ulkopuolelle jättämisenä.

“Koetaan oudoiksi, koska heitä ei tunneta. Salailu ei ehkä ole hyvä asia. Mitä enemmän asiasta puhutaan sitä enemmän ennakkoluulot häviävät vrt. elokuva Tanskalainen nainen”

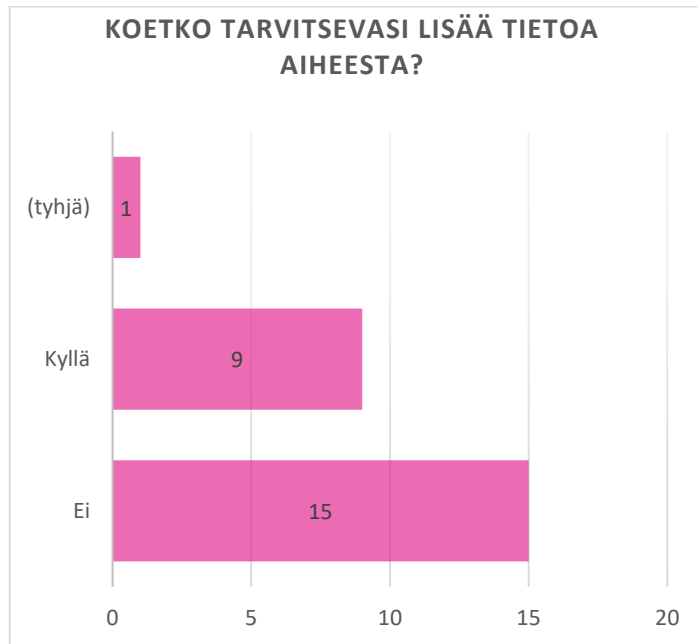
“Vähättelyä, yhteisön ulkopuolelle jättämistä”

“Jotkut pitävät asiaa vieläkin mielisairautena ja siksi ehkä vähän pelottavanakin”

“Tavalliseen arkeen liittyviä ennakkoluuloja”

15 vastaajaa eli enemmistö koki, ettei tarvitse lisää tietoa aiheesta. Mielenkiintoinen seikka kuitenkin on, että vaikka aiempien vastausten perusteella osa koki että heillä on ennestään tarpeeksi tietoa aiheesta, herätti tämä kysymys kuitenkin pohtimaan asiaa uudelleen. Osa tunnistikin itsessään lisätiedon tarvetta huolimatta jo melko hyvästä tietopohjasta. Erityisesti käytännön tilanteissa koettiin tiedon taso riittämättömäksi. (ks. taulukko 10).

Taulukko 10.

”Ehkä sittenkin”

”Tieto auttaa aina”

”Asioista pitäisi saada todenmukaista tietoa”

”En tiedä käytännön tilanteista riittävästi”

”En tiedä paljoakaan transvesteista (transvestiiteista), muut seksuaalivähemmistöt tunteimpia”

Vastaajista 4 koki seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen asiat arkaluontoisina ja vaikeina aiheina käsitellä mutta tämäkin riippui pitkälti siitä missä seurassa niitä käsiteltiin. Muuten asia koettiin nykypäivänä luonnolliseksi ja arkipäiväiseksi. Tähän ovat vaikutta-

neet lisääntynyt tieto ja eri vähemmistöryhmien esille nostaminen mm. julkisuuden myötä.

“Oikeastaan joissakin tilanteissa saattaa olla (arkaluontoista ja vaikeaa), riippuu seurasta”

“Vasta nyt saadaan tietoa enemmän asioista”

“Ihmiset ovat aina yksilöitä ja erilaisia”

“(Asiat) vähemmistöt ovat aika paljon julkisuudessa nykyään. Homoista näytelmiä, julkisuuden henkilöt ovat homoja ja lesboja avoimesti julkisuudessa. Asia aikapäiväistynyt”

“Ko. asiat ovat minulle luonnollista ja arkipäiväisiä”

“Edustan ehkä nuorempaa sukupolvea jolle asioista keskustelu on ok”

Palautteessa useat vastaajat toivat esiin että lähipiirissä ja ystävissä on sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöön kuuluvia ihmisiä. Lisäksi kysely sekä itse tilaisuus sai runsaasti positiivista palautetta aiheensa ja kestopuolesta. Myös kyselykaavake koettiin selkeäksi ja sopivan pituiseksi.

“Ystäviini kuuluu seksuaalivähemmistöihin kuuluvia ihmisiä. Mielestäni luonnollinen asia”

“Tavannut joitain seksuaali- ja sukupuolivähemmistön henkilöitä. Kyllä laajentaa tietoutta”

“Paras ystäväni kuuluu seksuaalivähemmistöön”

“Olen kohdannut, työtovereita ym. eräät heistä parhaita ystäviäni”

“Olen kohdannut ainakin ylipäättänsä elämässä luontevasti. Kohtaamiset ovat sujuneet. Mikä minä olisin ketään arvostelemaan vaikka olen hetero 3 lapsen äiti”

“Sopivan pituinen kysely. Hyvä täyttää välittömästi, esityksen jälkeen”

“Ei ole työelämässä tullut vastaan tapauksia -vaikka olen ollut työpaikoissa joissa on ollut satoja työntekijöitä. Kysely oli mielenkiintoinen. Tämä tietoisuus oli hyvä!”

8 Johtopäätökset

Opinnäytetyömme tavoitteena oli selvittää Sateenkaariseniorin puheenvuoron vaikutusta vanhusneuvostojen jäsenten ajatuksiin ja tietoon koskien ikääntyviä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä. Tavoitteenamme oli myös tutkia, miten he kokevat kokemuskouluttajan puheenvuoron verrattuna teoretietoon. Lisäksi saimme tutkimuksen myötä tietoa myös siitä, kannustaako Sateenkaariseniorin puheenvuoro vanhusneuvoston jäseniä ottamaan esille mahdollisia epäkohtia ikäihmisille suunnatuissa palveluissa.

Ensimmäisellä tutkimuskysymyksellämme halusimme selvittää, miten kokemuskouluttajan puheenvuoro vaikuttaa vanhusneuvostojen tietoon ja ajatuksiin sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöön kuuluvien ikäihmisten elämästä yhteiskunnassamme. Kuten tuloksista kävi ilmi, puheenvuoro lisäsi vanhusneuvostojen tietämystä ikääntyvistä vähemmistöistä. Useimmat vanhusneuvoston jäsenistä myös kokivat, että heidän omat tietonsa sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöistä ovat riittäviä vanhusneuvoston toiminnan kannalta. Pohdittaessa sitä, mikä on riittävää tietoa vanhusneuvoston toiminnan kannalta, voitaneen kysyä myös sitä, mitä omien tietojen hyväksi mieltäminen voi tarkoittaa? Kyse voi olla aidosti riittävästä ja hyvästä tietopohjasta tai kenties siitä, että vastaaja ei koe asiaa tärkeänä jolloin tietoa ehkä koetaan olevan jo tarpeeksi.

Enemmistö vastaajista oli sitä mieltä, että muiden vanhusneuvoston jäsenten tiedot eivät ole riittäviä tai he eivät osanneet sanoa ovatko muiden jäsenten tiedot riittäviä. Tämä viittaa siihen että vanhusneuvoston keskuudessa aiheesta ei ole puhuttu. Lisäksi kysyttäessä lisätiedon tarpeesta, osa aiemmin omat tietonsa riittäviksi kokeneista vastasi tästä huolimatta tarvitsevansa lisää tietoa. Ehkä tämä aiempi tietopohja yhdessä Sateenkaariseniorin puheenvuoron kanssa edesauttoi myös oman tiedontarpeen tunnistamista. Vanhusneuvostot olivat myös sitä mieltä, että sekä vanhusneuvostot että ikääntyvien parissa työskentelevät ammattilaiset tarvitsisivat säännöllisesti ajantasaista tietoa.

Myös Saini Valtosen (2012) vanhustyöntekijöille suunnatussa kyselyssä kävi ilmi, että työntekijät kokivat omaavansa liian vähän tietoa sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvien ikääntyvien erityistarpeista. Erityisesti ikääntyvien omat kokemukset, tarpeet ja toiveet nousivat esiin asioina, joista haluttiin kuulla lisää. Koettiin, että tietoa saatai-

siin parhaiten siirrettyä vanhustyön kentälle juuri kokemuskouluttajan avulla. (Valtonen 2012: 23.)

Kysyttäessä, miten sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuus huomioidaan vastaajien mielestä iäkkäille suunnatuissa palveluissa, vastauksista pystyi päättämään ettei aiheesta ole juurikaan puhuttu. Avoimista vastauksista keskeisiksi teemoiksi nousivat nimenomaan puhumattomuus ja vaikeneminen, mikä on vahva viesti siitä, että ikääntyvät sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöt ovat näkymättömissä, eikä heihin osata aina suhtautua asianmukaisesti palveluissa.

“Enpä ole asiaa huomannut/kuullut mainittavan”

“Asiasta puhutaan todella vähän, sitä ei juurikaan kysytä, en ole nähnyt ainoatakaan hoito- palvelusuunnitelmaa, jossa tätä asiaa jotenkin kysytään”

“Tietoa puuttuu, asennevamma”

“Asiasta ei keskustella”

Valtonen (2012) tutkimuksessa nousi esiin, että näkymättömyys on yhteydessä myös henkilökunnan osaamiseen kohdata sukupuoleltaan tai seksuaaliselta suuntautumiseltaan ulkopuolella normien oleva ikääntynyt. Koska tietoisia kohtaamisia esiintyy vähän voidaan luulla ettei heitä ole ollenkaan asiakaskunnassa ja siksi aihe ei kosketa tämän hetken vanhustyötä. (Valtonen 2012: 26- 27.)

Vanhusneuvoston jäsenet mainitsivat useissa yhteyksissä tasa-arvon. Etenkin kysymyksessä *“Millaisia ajatuksia Sateenkaariseniorit sinussa herättävät?”* he toivat esiin että sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvat ihmiset ovat tasa-arvoisia muiden kanssa ja pitivät tärkeänä sitä, että kaikkia myös kohdellaan tasa-arvoisesti.

“Yhtä arvokkaita ihmisiä ovat kaikki suuntautuneisuudestaan huolimatta.”

“Ovat yhdenvertaisia muiden kanssa, heitä pitää kohdella tasapuolisesti muiden kanssa.”

Kaikille on taattava yhteiskunnassamme samat oikeudet, velvollisuudet ja edut. Yhtä lailla kaikille kuuluu lainsuoja sukupuoleen tai seksuaalisuuteen suuntautumiseen liittyvältä syrjinnältä. Geronomeina toimimme myös vanhustyön eettisten periaatteiden mukaisesti ja näissä periaatteissa korostetaan sekä tasa-arvoista että yksilöllistä asiakkaan kohtaamista (Korhonen–Lipsanen–Yli–Räisänen 2008: 10; Vanhuus ja hoidon etiikka 2008: 3-4.)

Puhuttaessa tasa-arvoisesta ja tasavertaisesta kohtaamisesta palveluissa, voidaan pohtia, mitä tasa-arvoinen kohtaaminen oikeastaan tarkoittaa. Parhaimmillaan aidosti tasavertainen kohtaaminen huomioi asiakkaiden yksilöllisyyden ja oman elämänsä historian siten että kenenkään muun oikeudet ja tarpeet eivät mene toisen edelle. Pahimmillaan taas kaikki asiakkaat kohdataan täysin samalla tavalla tarpeista riippumatta. Tämä johtaa osaltaan taas erilaisten asiakasryhmien näkymättömyyteen. Usein kuulee sanottavan ”Meillä kohdataan kaikki samalla tavalla”. Tällöin on syytä kuitenkin pohtia esimerkiksi työyhteisössä, onko kohtaaminen siltikään aidosti tasa-arvoista.

Jalavan (2013) tekemän kartoituksen mukaan sadasta hlbt-ikäihmisestä 31 oli jättänyt käyttämättä sosiaali- ja terveysalan palveluita, koska he pelkäsivät syrjintää ja ennakkoluuloja. Myöskään odotukset ammattilaisten asiantuntijuudesta hlbt-ikäntyistä koskien eivät olleet korkealla. (Jalava 2013, 35.) Myös vanhusneuvostot ajattelivat ikääntyvien sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen kokevan paljon ennakkoluuloja ja olivat huolissaan siitä miten he tulevat kohdatuksi.

”Kieltämistä, torjumista, syrjimistä, kieltoa”

”Ehkä naureskelua- ennakkoluuloisuutta”

”Vanhat asenteet estää hyväksynnän. Epäluuloa.”

Toisen tutkimuskysymyksemme myötä halusimme tarkastella sitä, miten kokemusasiantuntijan antama tieto koetaan verrattuna teoriatietoon.

Kokemuspohjainen tieto koettiin selkeästi vaikuttavammaksi kuin teoriapohjainen tieto. Se koettiin realistiseksi ja sen koettiin tuovan asian lähelle.

”Tuo asian lähelle, on konkreettista ja ymmärrettävää, realistista”

“Se on konkreettista ja välitöntä”

“Kokemusasiantuntijan tieto on omakantaista ja luotettavaa”

Kokemusperäistä tietoa kuvailtiin konkreettiseksi ja luotettavaksi. Beresford ja Salo (2008) kirjoittavatkin, että kokemusasiantuntijoiden tietämys ja asiantuntemus tulee heidän omasta välittömästä kokemuksestaan ja on näin ollen hyvin konkreettista, vaikkakin yksilöllistä kokemustietoa. (Beresford–Salo 2008: 39.) Vaikka kokemustieto koettiin konkreettisemmäksi, myös teoretietoa pidettiin osaltaan tärkeänä. Kun kumpaakin tietoa osataan hyödyntää oikein ja yhdistää, ne täydentävät toisiaan. Kun kokemuskouluttajan kokemustietoa hyödynnetään teoretiedon ohella, esimerkiksi sosiaali- ja terveysalan opetuksessa tai ammattilaisten täydennyskoulutuksessa, syvenee tulevien ammattilaisten ja nykyisten ammattilaisten osaaminen ja ymmärrys työhönsä. Kokemusasiantuntijan kanssa yhdessä toimiminen on palvelujen kehittämistä ja vahvistaa työn eettistä perustaa sekä sen mielekkyyttä. (Kokemustoimintaverkosto 2013; Hiotala–Rissanen 2015: 11.)

Vaikka mm. geronomin (AMK) kompetensseissa mainitaan ikäihmisten tarpeiden mukaisen palvelukokonaisuuksien suunnittelun osaaminen, ei tällä hetkellä koulutuksen sisältöön kuulu sukupuolen ja seksuaalisen suuntautumisen moninaisuus aihepiirinä (Suomen geronomiliitto 2012). Kuitenkin yksi edellytys yhdenvertaisuuden toteutumiseksi tulevaisuuden iäkkäille suunnatuissa palveluissa on tämän aihepiirin tuntemus. Moninaisuuden huomioiminen vanhustyön ammattilaisten koulutuksessa edistää ihmisoikeuksien toteutumista. Se mahdollistaa sen, että ikäihmiset voivat itse määritellä itsensä, mikä edistää heidän itsemääräämisoikeuttaan ja toimijuuttaan. Nämä puolestaan vahvistavat asiakaslähtöisyyttä ja yhdenvertaisuutta iäkkäille suunnatuissa palveluissa. (Seta ry 2013b.)

Vanhusneuvoston jäsenet kokivat kokemusasiantuntijan ja hänen puheenvuoronsa erittäin rohkeana. Sukupuolivähemmistöön kuuluvan ihmisen henkilökohtainen läsnäolo ja tapaaminen koettiin hyvin vaikuttavana, eikä liikutukseltaan voitu välttyä. Eräs jäsenistä kohtasi ensimmäistä kertaa elämässään transvestiitin. Puheenvuorosta jäi mieleen myös avoimuus ja uskallus tuoda oikeaa tietoa henkilökohtaisesti.

“Rohkeaa tulla puhumaan asiasta muille! Varmasti toi asian ”läheemmäksi”

“Hyvä esitys, hyvä uskallus tuoda asiaa esille”

“Ensimmäisen transvestin (transvestiitin) kohtaaminen”

“Sympaattinen, aito esiintyjä”

Myös kokemuskouluttaja koki, että vanhusneuvostot vastaanottivat hänet avoimesti ja kiinnostuneesti. Kokemustiedon jakaminen on voimaannuttava kokemus myös kokemuskouluttajalle. Vähemmistöryhmän edustaja hän voi tuoda äänensä kuuluviin kerankin omana itsenään ja kokea että häntä kuunnellaan. Kokemuskouluttajana toimiesaan hän ei ole vain palveluiden kohde, vaan aktiivinen toimija ja tärkeässä asemassa. Hän tuntee itsensä hyödylliseksi voidessaan ”tasoittaa” muiden polkuja. Beresfordin ja Salon (2008) mukaan osallistuminen esimerkiksi tutkimukseen tai järjestötoimintaan merkitsee useimmille halua parantaa asioiden tilaa. Voimaantumisen merkityksen ydin onkin siinä että ihminen haluaa vaikuttaa asioihin edistääkseen yhteisiä toimintatapoja. (Beresford–Salo 2008: 13.)

”Uskon että esiintyminen edesauttoi vanhusneuvoston jäsenten halukkuutta vaikuttaa asioihin. Jäsenet keskustelivat lopuksi ja kiinnostus kyllä välittyi. Jatkuva salailu ja kaapissa olo rasittaa ja aiheuttaa ärtymystä ja ahdistusta. Haluan olla tasoittamassa toisten tietä.” Eveliina

Varsinaisten tutkimuskysymystemme lisäksi oli kiinnostavaa saada tietoa siitä, kannustiko Sateenkaariseniorin puheenvuoro vanhusneuvostoja nostamaan esiin epäkohtia ikäihmisille suunnatuissa palveluissa. Suurin osa vastaajista valitsi vastausvaihtoehdoksi ”En osaa sanoa” ja vain 3 vastaajaa aikoi nostaa esiin epäkohtia. Kuten tulosten yhteydessä mainitsimme, syy miksi tämä oli yleisin vastaus, jäi hieman epäselväksi. Tässä kohdassa heijastuu myös jo aiemmin tuloksissa esiintynyt puhumattomuus ja näkymättömyys palveluissa. Ei olla ehkä aiemmin ajateltu, että aiheen myötä olisi mitään esiin nostettavaa? Avoimien vastausten perusteella kävi kuitenkin ilmi se, että tietoa kaivataan tässäkin kohtaa lisää. Koetaanko niin, että työkaluja aiheen esiin nostamiseksi ei ole vielä riittävästi ja tietoa tarvittaisiin lisää tukemaan asioiden esille nostamista?

Moni vanhusneuvoston jäsen halusi tuoda myös esiin, että omassa lähi- tai tuttavapiirissä on sateenkaari-ihmisiä ja sen perusteella tietoutta. Tämä ei sinänsä kuitenkaan

takaa sitä, että omat tiedot sukupuolen ja seksuaalisen suuntautumisen moninaisuudesta ja nimenomaan vanhuspalveluita ajatellen olisivat riittäviä. Vaikka tuntee esimerkiksi lesbon, ei välttämättä tiedä transsukupuolisen ihmisen erityistarpeista vanhuspalvelujen saralla. On selvää, että myös sukupuolen ja seksuaalisen suuntautumisen moninaisuuden käsitteistä tulisi saada enemmän tietoa.

9 Pohdinta

Opinnäytetyön toteutuksen myötä saimme vastaukset tutkimuskysymyksiimme. Niiden perusteella kokemuskouluttajan jakama tieto ja kokemus nähdään tärkeänä ja toimivana keinona tuotaessa ikääntyvien hlbt- ihmisten moninaisuutta näkyväksi ikääntyville suunnattujen palveluiden saralla. HavaitSIMME että tiedon tarve on suuri ja tietoa tarvitaan lisää tukemaan ja rohkaisemaan vanhusneuvostoja ottamaan epäkohtia esille.

Opinnäytetyöprosessin aikana esille nousseina haasteina näimme ensinnäkin aiheen aiemman ja vieläkin vaikuttavan näkymättömyyden. Suomessa on vasta pikkuhiljaa herätty huomioimaan näitä vähemmistöryhmiä, eikä aiheesta ole vielä tehty paljoakaan tutkimusta. Kuitenkin, mitä enemmän saimme tietoa, sitä enemmän se kannusti meitä osaltamme tuomaan moninaisuutta näkyväksi. Oman haasteensa toteutukseen toivat aikataulujen yhteensovittaminen ja aluksi hieman ”huuli pyöreänä”-oleminen, kunnes saimme opinnäytetyön edetessä yhä selkeämmän kuvan siitä, mitä olimme työllämme tavoittelemassa.

Itse opinnäytetyön tutkimuksen haasteeksi voidaan katsoa se, että Turun ja Tampereen tilaisuuksissa oli jonkin verran eroavaisuuksia. Molempiin tilaisuuksiin olimme alun perin sopineet kestoksi 30 minuuttia sisältäen loppukeskustelut ja kyselyyn vastaamisajan. Valitettavasti tämä aikataulu ei pitänyt Turun tilaisuudessa ja aika jäi odotettua lyhyemmäksi. Tämä taas johti siihen, että kyselyihin vastaamiseen käytettävissä ollut aika jäi aiottua lyhyemmäksi ja saattoi vaikuttaa avoimien vastausten määrään. Tampereen tilaisuus puolestaan kesti sovitun ajan ja hieman sen ylikin. Nämä olivat kuitenkin seikkoja, joihin emme voineet itse tutkimuksen tekijöinä vaikuttaa.

Geronomeina haluamme opinnäytetyöllämme edistää osaltamme yksilöllistä ja yhdenvertaista, sekä moninaisuutta ja itsemääräämistä kunnioittavaa ikääntymistä. Lisäksi tahdoimme herätellä vanhusneuvostoja huomaamaan ja huomioimaan ikäihmisten sukupuolen ja seksuaalisen suuntautumisen moninaisuutta. Opinnäytetyömme aihe on

tärkeä myös siksi, että jokaisella ikääntyvien parissa työskentelevällä ammattilaisella tulisi olla riittävät valmiudet kohdata työssään hlbt- ihmisiä riippumatta työnkuvasta tai asiakasryhmästä. Ei ole mitään syytä olettaa, etteikö omassa asiakaskunnassa olisi hlbt- ihmisiä. Tällainen ajattelu on kuitenkin erittäin yleistä (Jämsä 2008: 106).

Ihmisten välisen yhdenvertaisuuden edistäminen on mielestämme ajankohtainen ja tärkeä aihe. Tulevassa työssämme geronomeina se on myös yksi merkittävä eettinen arvo, joka toimii lähtökohtana asiakastyölle. Syrjimättömyys on yksi tärkeimmistä ihmisoikeuksista. Syrjintä loukkaa aina ihmisen identiteettiä, ihmisarvon keskeistä ydintä. (Kortteinen–Makkonen 2002: 123).

9.1 Opinnäytetyön eettisyys ja luotettavuus

Erityisesti ihmisiin kohdistuvassa tutkimuksessa on aina muistettava noudattaa hyvän tutkimuskäytännön, itsemääräämisoikeuden ja ihmisarvon kunnioittamisen periaatteita. Ennen kyselyiden toteuttamista on varmistettava, että vastaajat ymmärtävät tutkimuksen luonteen ja tavoitteen, sekä osallistumisen vapaaehtoisuuden. Tutkimusmenetelmien pohdinta ja valinta on tärkeä osa eettistä arviointia. Kysymysten suunnittelussa huomioimme sen, mikä on oleellista tietoa tutkimuksemme kannalta, joten rajasimme kysymykset harkiten. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012.)

Henkilöille, jotka osallistuvat tutkimukseen, on annettava kirjallinen tieto siitä, keneen he voivat olla yhteydessä lisätietojen saamiseksi. Lisäksi on annettava tieto siitä, mikä tai mitkä ovat tutkimuksen vastuutahoja. Mahdollisia lisäkysymyksiä ja muita tiedusteluja varten osallistujat saivat sähköpostiosoitteemme. Koimme oppilaitoksemme päätteellä olevat sähköpostiosoitteemme antavan luotettavan kuvan opinnäytetyön aineistonhankinnasta. Pyrimme keräämään myös kattavan teoriapohjan työllemme. On tärkeää, että tutkimusta tehtäessä otetaan huomioon myös muiden tutkijoiden työ viittaamalla asianmukaisesti heidän julkaisuihinsa. Lisäksi tulee soveltaa eettisesti kestäviä tiedonhankinta- ja tutkimusmenetelmiä. (Kuula 2006: 104; Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012.)

Opinnäytetyön prosessin edetessä huomioimme tarkasti, että vastaajien anonymiteetti säilyi. Ennen kyselyjen toteuttamista pyysimme kaikilta vastaajilta tutkimusluvan ja dokumenttien säilyttämisestä huolehdimme tarkasti siten, että kukaan ulkopuolinen henkilö ei voi saada niitä käsiinsä. Toteuttaessamme tutkimusta, noudatimme tieteellisen

käytännön lähtökohtia. Niitä ovat esimerkiksi tarkkuus ja huolellisuus tulosten tallentamisessa, esittämisessä ja arvioinnissa sekä rehellisyys. (Kuula 2006: 119; Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012.)

Yksi Tutkimuseettisen neuvottelukunnan laatimista eettisistä periaatteista käsittelee henkisten haittojen välttämistä. Kun kyselytutkimukseen osallistuvat tutkittavat ovat etukäteen saaneet tietoa käsiteltävästä aiheesta, he ovat osallistumisellaan osoittaneet suostumuksensa tutkimukseen tietoisina sen tarkoituksesta. Vielä tilaisuuden alussa osallistujia informoitiin sen kulusta ja osallistumisen vapaaehtoisuudesta. Vastaamalla kyselylomakkeeseen kirjoittamalla, tutkittavat voivat säädellä osallistumistaan itse ja esimerkiksi välttää haitallisiksi tai epämieluisiksi kokemiaan aiheita. Tutkimuskysymykset herättävät eri ihmisissä erilaisia ajatuksia, tunteita ja reaktioita. Ne voivat aiheuttaa jollekin jopa henkistä räsitystä. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012.)

Kokemuskouluttajan puheenvuoron myötä tutkimustilanteisiin liittyi myös vuorovaikutusta kokemuskouluttajan, tutkimuksen tekijöiden ja tutkittavien kesken. Myös vuorovaikutustilanteissa tutkimuksen tekijöiden tulee huolehtia siitä, että ihmisarvon kunnioittamisen ja vapaaehtoisuuden periaate toteutuu niin tutkittavien kuin kokemuskouluttajankin kohdalla. Olimme varautuneet etukäteen mahdollisiin yllättäviin tilanteisiin ja kommentteihin ja huomioimme sen, että mikäli tutkimustilanne käy liian raskaaksi syystä tai toisesta kenelle tahansa osallistuvalla osapuolella, on perusteltua keskeyttää tutkimus vaikka kukaan ei sitä sanallisesti ilmoittaisi. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012.)

Kun ihminen tulee vähemmistön edustajana, mahdollisesti haavoittuvaisena avaamaan elämänsä muille, tuntemattomille ihmisille, on tärkeää että hänellä on käytettävissään riittävä tuki. Puheenvuoron esittäneellä sateenkaariseniiorilla on taustatukenaan hyvin toimiva verkosto ja Setan antama koulutus. Lisäksi hänellä on jo aiempaa kokemusta kokemuskouluttajana toimimisesta. Ennen puheenvuoroa kävimme yhdessä läpi esityksen rakenteen ja sovimme yhdessä, miten kussakin mahdollisessa tilanteessa toimimme. Näin voitiin vähentää epävarmuutta ja jännitystä niin tutkimuksen tekijöiden, kuin kokemuskouluttajankin kannalta. Myös tilaisuuden jälkeen purimme yhdessä ajatuksia ja kokemuksia kyselytutkimuksen toteutukseen ja puheenvuoroon liittyen.

Kokemuskouluttajan omakohtainen elämäntarina tuo tutkimukseen luotettavuutta. Tarina on aito ja koettu, eikä sitä ole voitu "käsikirjoittaa" tai vääristää. Puheenvuoro toi

ymmärrystä siitä, millaista on elää yhteiskunnassamme sukupuolivähemmistön edustajana. Puheenvuoron kautta vanhusneuvostot voivat ymmärtää ja pyrkiä kiinnittämään huomiota yhteiskunnassa vallitseviin epäkohtiin sekä mahdollisesti löytää ratkaisuja epäkohtien korjaamiseen.

Yhdenvertainen vanhuus II- projekti ja sateenkaariseniorit saavat arvokasta palautetta kyselyn tulosten kautta. Tuloksia voidaan hyödyntää myös kehittämistyössä edelleen liittyen Setan opetusmateriaalien sisältöön ja kokemuskouluttajien työhön. Opinnäyte-työ ja kyselyiden tulokset antavat myös Yhdenvertainen vanhuus -projektin II toimijoille mahdollisuuden hyödyntää saatuja tuloksia projektinsa loppuarvioinnissa. Vaikka Yhdenvertainen vanhuus II- projekti päättyy vuoden 2016 lopulla, Seta on hakenut senioritoiminnalle jatkuvaa toiminta- avustusta. On tärkeää pitää yllä senioritoimintaa ja laajentaa toimintamallia muualle Suomeen. Koulutettuja vapaaehtoisia Sateenkaari-senioreita on tällä hetkellä 18 ja he toimivat motivoituneesti ja aktiivisesti. Sateenkaari-seniori -tietoiskuja on pidetty viime aikoina laajasti ympäri Suomea ja ne ovat kuluneen vuoden aikana tavoittaneet jo noin 1400 sosiaali- ja terveysalan ammattilaista ja opiskelijaa. Ammatillista koulutusta antavat oppilaitokset ja työyhteisöt ovat selkeästi heränneet asi- an äärellä ja tietoiskuille on kysyntää. (Tjurin 2016c.)

9.2 Oma oppiminen ja jatkotutkimusehdotukset

Työelämäyhteistyö Setan Yhdenvertainen vanhuus II- projektin kanssa oli hyvin antoisaa. Sen kautta saimme runsaasti tietoa ja pääsimme osallisiksi yhteiskunnalliseen vaikuttamistyöhön. Saimme mahdollisuuden pohtia sukupuolen ja seksuaalisen suuntautumisen moninaisuutta ja tulla tietoisimmiksi myös omista oletuksistamme. Parhaimmaksi ohjenuoraksi geronominkin työtä ajatellen ehkä jäikin ”Älä olet!”.

Sen sijaan että oletamme ja arvailemme ihmisen olevan jotain tai joku, voimme antaa hänelle itselleen tilaa kertoa tai olla kertomatta asiaa, mikäli siihen ei ole erityistä tarvetta. Vaikka opimme hyvin paljon uusia termejä ja käsitteitä sukupuolen ja seksuaalisen suuntautumisen moninaisuuteen liittyen, tärkeintä geronomin työssä tai ylipäätään ikääntyvien palveluissa ei ole kaiken tietäminen. Tärkeintä on luoda toimiva vuorovaikutus ja sosiaalisesti esteetön ympäristö, jossa jokainen voi turvallisesti mielin olla oma itsensä.

Vanhusneuvostot olivat aiemmin meille lähes tuntemattomia tahoja ja opinnäytetyön prosessin myötä myös saimme käsityksen niiden toiminnasta ja tarkoituksesta. Oli todella mielenkiintoista päästä seuraamaan aitiopaikalta niiden toimintaa kyselytutkimuksen tekijän näkökulmasta. Pääsimme myös konkreettisesti kahteen otteeseen näkemään, kuinka kokemuskouluttajan oma elämäntarina ja rohkeus tekivät kuulijoihin suuren vaikutuksen. Vanhusneuvostot voivat vaikuttaa omalta osaltaan yhteiskunnan toimintaan nostamalla esiin epäkohtia. Kuitenkin kunnasta riippuen, vanhusneuvostojen toiminta näkyy vielä eri tavoin. Monessa kunnassa ei vielä ole täysin selvää mikä on vanhusneuvostojen rooli ja minkä toimielimen alaisuuteen niiden tulisi kuulua (Latvalahti 2015: 16.)

Jatkotutkimusehdotuksemme on konkreettisten työkalujen luominen esimerkiksi juuri vanhusneuvostojen tai ikääntyvien parissa työskentelevien ammattilaisten käyttöön. Sellainen voisi olla esimerkiksi opaskirja ikäihmisten sukupuolen ja seksuaalisen suuntautumisen moninaisuudesta ikääntymisen ja palveluiden näkökulmasta. Kysyttäessä mahdollisesta yhteistyöstä järjestöjen (esim. Seta) kanssa, oli vanhusneuvostojen vastauksissa nähtävissä se, että suurin osa suhtautui myönteisesti mahdolliseen yhteistyöhön. Setan ensimmäinen Yhdenvertainen vanhuus- projekti aloitti vuonna 2012 ja se on tuottanut materiaalia, jota voisi hyödyntää opasta toteutettaessa. Toisena ehdotuksemme on kartoittaa, miten Sateenkaariseniori- tietoiskua ja muuta ikääntyviin sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin liittyvää koulutustoimintaa voitaisiin kehittää, jotta se tavoittaisi yhä laajemman joukon kuulijoita ympäri Suomen.

Lähteet

Beresford, Peter–Salo, Markku. 2008. Kokemuksen muodonmuutos. Pori. Mielenterveyden keskusliitto.

Haluaisin pystyä kertomaan 2014. Opetusvideo. Helsinki. Seta ry. Katsottavissa https://www.youtube.com/watch?v=zxc_ZxSk6zU. Katsottu 23.10.2016

Hietala, Outi–Rissanen, Päivi 2015. Opas kokemusasiantuntijatoiminnasta. Hoidon ja avun kohteesta omien kokemusten jakajaksi sekä palveluiden kehittäjäksi. Helsinki. Kuntoutussäätiö & Mielenterveyden keskusliitto.

Hirsjärvi, Sirkka–Remes, Pirkko–Sajavaara, Paula 2009. Tutki ja kirjoita. 15. uudistettu painos. Helsinki: Tammi.

Irni Sari–Wickman Jan 2011. Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöt, vanheneminen ja palveluntarpeet. Seta- säätiö: Helsinki.

Jalava, Jenni 2013. Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen toiveet ja tarpeet yhdenvertaiseen vanhuuteen. Satakunnan ammattikoulu. Vanhustyön koulutusohjelma. Opin- näytetyö.

Jämsä, Juha 2008. Ammatillisia työkaluja moninaisuuden kohtaamiseen. Teoksessa Jämsä, Juha. (toim.) Sateenkaariperheet ja hyvinvointi. Käsikirja lasten ja perheiden kanssa työskenteleville. Jyväskylä: PS-kustannus: 106.

Kokemuskoulutuksesta pätevää -hanke. 2010. Kokemuskoulutuksen koulutusohjelma. Saatavilla myös osoitteessa http://www.kansalaisareena.fi/Kokemuskouluttajien_koulutusohjelma> Luettu 15.9.2016.

Kokemustoimintaverkosto 2013. Kokemustoiminta. Verkkodokumentti. <http://www.kokemuskoulutus.fi/kokemuskoulutus/> Luettu 31.10.2016.

Kortteinen, Juhani–Makkonen, Timo. 2002. Syrjintä ja tasa-arvoisuus. Teoksessa Haa- pea, Arto (toim.). Ihmisoikeudet 2000-luvulla -sopimuksia ja asiakirjoja. Helsinki: Edita Prima Oy: 123.

Kostiainen, Elisa–Ahonen, Sanna–Verho, Tanja–Rissanen, Päivi–Rotko, Tuulia. 2014. Työpaperi 36/2014. Kokemukset käyttöön - kokemusasiantuntijatoiminnan kehittäminen. Verkkodokumentti. http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/125488/URN_ISBN_978-952-302-373-4.pdf?sequence=1> Luettu 26.10. 2016: 11.

Korhonen, Elina–Lipsanen, Laura–Yli-Räisänen, Heli 2009. Seksuaalioikeudet kuuluvat kaikille. Väestöliitto. Väestötietosarja 18. Helsinki. Priimus Paino Oy.

Kuntalaki 1995/365. Annettu 17.3.1995.

Kuula, Arja. 2006. Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino.

Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista 2012/980. Vanhusneuvosto § 11. Annettu 28.12.2012.

Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista 2012/980. Annettu 28.12.2012.

Latvalahti, Jari 2015. Vanhusneuvosto-opas. Helsinki. KL-kustannus Oy.

Ropponen, Mervi 2011. Kokemusasiantuntijuus kehittämisen välineenä Etelä-Pohjanmaan sairaanhoitopiirin psykiatrian toiminta- alueella. Vaasan yliopisto: Pro gradu –tutkielma.

Seta ry. n.d. a. Verkkodokumentti. Järjestö. <http://seta.fi/jarjesto/>. Luettu 18.9.2016

Seta ry. n.d. b. Yhdenvertainen vanhuus- projekti. Verkkodokumentti. <http://seta.fi/yhdenvertainen-vanhuus/projekti/>. Luettu 18.9.2016

Seta ry 2013a. Hlbtiq-sanasto. Verkkodokumentti. <http://seta.fi/hlbtiq/>. Luettu 30.09.2016

Seta ry 2013b. Lausunto Vanhustyön osaamisen ennakointihankkeesta Opetushallitukselle. Verkkodokumentti. <<http://seta.fi/lausunto-vanhustyon-osaamisen-ennakointihankkeesta-opetushallitukselle/>> Luettu 30.10.2016

Seta ry 2015. Sukupuolen moninaisuus- opas. Verkkodokumentti. <https://www.dropbox.com/s/u17x78zqn00didj/sukupuolen_moninaisuus_2015_sivut.pdf?dl=0>. Luettu 10.10.2016: 3

Seta ry 2016. Setan opas toimittajille – Näin kirjoitat sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöistä. Verkkodokumentti. < <http://seta.fi/toimittajaopas/>> Luettu 10.10.2016.

Suomen geronomiliitto 2014. Geronomin kompetenssit. Verkkodokumentti. <<http://www.suomengeronomiliitto.fi/geronomi/kompetenssit>> Luettu 1.10.2016.

Tasa-arvolaki 609/1986. Annettu 1.1.1986.

Tjurin, Outi. 2014. Ikääntyvät seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvat. Vanhuspalveluiden kehittämisen näkökulma. Metropolia ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma. Opinnäytetyö. Saatavilla myös sähköisesti osoitteessa: <<https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/76146/lkaantyv.pdf?sequence=1>> Luettu 1.10.2016.

Tjurin, Outi 2016 a. Projektipäällikkö. Helsinki. Suullinen tiedonanto 26.10.

Tjurin, Outi 2016 b. Projektipäällikkö. Helsinki. Suullinen tiedonanto 20.6.

Tjurin, Outi 2016c. Projektipäällikkö. Helsinki. Suullinen tiedonanto 31.10

Transtukipiste n.d. Verkkodokumentti. <http://transtukipiste.fi/mika-on-transtukipiste/>. Luettu 11.10.2016.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012. Ihmistieteisiin luettavien tutkimusalojen eettiset periaatteet. Verkkodokumentti. <http://www.tenk.fi/fi/eettinen-ennakkoarviointi-ihmistieteiss%C3%A4/eettiset-periaatteet#2> Luettu 29.10.2016.

Törmä, Sinikka – Huotari, Kari – Tuokkola, Kati – Pitkänen, Sari 2014. Ikäihmisen moninaisuus näkyväksi. Selvitys vähemmistöihin kuuluvien ikääntyneiden henkilöiden kokemasta syrjinnästä sosiaali- ja terveyspalveluissa. Sisäministeriön julkaisu 14/2014 Helsinki: Grano oy: 17, 217.

Valtonen, Saini 2012. Yhdenvertainen vanhuus -projekti. Raportti vanhustyöntekijöille suunnatun kyselyn tuloksista. Verkkodokumentti. <http://seta.fi/yhdenvertainen-vanhuus/wp-content/uploads/2012/06/raportti_vanhustyon_ammattilaiset_valtonen_saini2012.pdf> Luettu 31.10.2016.

Valtonen, Saini 2014. Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvien vanhusten kohtaaminen pitkäaikaisessa laitoshoidossa – hoitajien näkökulma. Helsingin yliopisto. Pro- gradu -tutkielma.

Valtonen, Saini – Hakola, Salla Maija 2014. Haluaisin pystyä kertomaan- Sateenkaari-seniorit ikääntyneille suunnattujen palveluiden asiakkaina. Keuruu: Otavan kirjapaino.

Vanhuus ja hoidon etiikka. Valtakunnallisen terveydenhuollon eettisen neuvottelukunnan (ETENE) raportti 2008. Vantaa. Kirjapaino Keili Oy: 3, 4. Saatavilla myös sähköisesti osoitteessa: <<http://etene.fi/documents/1429646/1559070/ETENE-julkaisuja+20+Vanhuus+ja+hoidon+etiikka.pdf/34d9870b-d612-4952-8265-dcb7961dc3ab>> Luettu 23.10.2016: 3-4.

Vehkalahti, Kimmo. 2008. Kyselytutkimuksen mittarit ja menetelmät. Helsinki. Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Vilka, Hanna 2015. Tutki ja kehitä. Helsinki. Tammi.

Virnes, Eeva. 2015. Ajankohtaista sosiaali- ja terveydenhuollossa vanhusneuvostojen toiminnan kannalta. Satakunnan vanhusneuvostojen työseminaari. Verkkodokumentti. <http://www.satakuntaliitto.fi/sites/satakuntaliitto.fi/files/Satakunnan%20vanhusneuvostojen%20työseminaari%2011%203%202015%20Virnes.pdf>. Luettu 24.9.2016: 5, 6, 9, 10.

Yhdenvertaisuuslaki 2014/1325. Annettu 30.12.2014.

Kyselyjen saatekirje

Hei!

Opiskelemme Metropolia ammattikorkeakoulussa vanhustyön koulutusohjelmassa. Aikomukse-
namme on valmistua joulukuussa 2016 Geronomeiksi (AMK). Opintoihin liittyen teemme opin-
näytetyötä yhteistyössä Setan Yhdenvertainen vanhuus II –projektin kanssa.

Opinnäytetyön tarkoituksena on edistää yksilöllistä ja yhdenvertaista sekä moninaisuutta ja
itsemääräämistä kunnioittavaa ikääntymistä. Vanhuspalvelulain toteutumiselle on laadittu laa-
tusuosituksia, joissa painotetaan ikääntyneiden moninaisuutta: ikäihmiset eivät ole yhtenäinen
ryhmä, vaan heissä on monen ikäisiä, eri tavoin toimintakykyisiä ja eri vähemmistöryhmiin kuu-
luvia ihmisiä.

Haluamme tuoda kokemusasiantuntijan äänen kuuluviin ja tässä meitä auttaa sateenkaari-
seniori. Hän toimii projektissa vapaaehtoisena ja tulee kertomaan Turun ja Tampereen vanhus-
neuvostoille oman näkökulmansa. Turussa esitys on vanhusneuvoston kokouksessa keskiviik-
kona 16.3 klo 13 alkaen.

Esityksen jälkeen jaamme jäsenille kyselylomakkeen, jonka tuloksia analysoimme anonymisti
opinnäytetyössämme. Kyselyyn vastaamiseen on käytettävissä aikaa noin 10 minuuttia, jonka
jälkeen keräämme vastaukset mukaamme.

Kyselyyn vastaaminen on vapaaehtoista ja opinnäytetyön tekijöillä on salassapito- ja vaitiolovel-
vollisuus. Toivomme että mahdollisimman moni vastaisi kyselyyn jotta saamme tärkeää tietoa
opinnäytetyöhömmme. Opinnäytetyö valmistuu marraskuussa 2016, jonka jälkeen se on luetta-
vissa Theseus- tietokannasta. Lisäksi lähetämme omat kirjalliset kappaleet tutkimukseen osal-
listuneille vanhusneuvostoille.

Toivoisimme että saisimme myös äänittää esityksen, sekä sen herättämän keskustelun. Luon-
nollisesti äänite tulee vain opinnäytetyön tekijöiden käyttöön ja hävitetään työn valmistuttua.
Tiedustelemme asiaa teiltä vielä esityksen alussa, jolloin voit halutessasi kieltää äänityksen.

Lämmin kiitos jo etukäteen arvokkaista vastauksistanne!

Ystävällisin terveisin: Mirja Erälaukko ja Saara Kallo

Lisätietoja:

Geronomiopiskelija Mirja Erälaukko 040- xxxxxxx mirja.eralaukko@metropolia.fi

Geronomiopiskelija Saara Kallo 040- xxxxxxx saara.kallo@metropolia.fi

Kyselytutkimuslomake

KYSELYTUTKIMUS

TAUSTATIEDOT

Ympyröi sopiva vaihtoehto

Vanhusneuvosto jossa toimin:

1. Tampere
2. Turku

Sukupuoli

1. Nainen
2. Mies
3. Muu

Ikä

1. 25-35
2. 35-45
3. 45-55
4. 55-65
5. >65

Koulutus ja työhistoria

Mikä on korkein suorittamasi tutkinto?

1. peruskoulu
 2. lukio, ylioppilastutkinto tai vastaava
 3. kouluasteen ammatillinen tutkinto
 4. opistoasteen ammatillinen tutkinto
 5. alempi korkeakoulututkinto tai ammattikorkeakoulututkinto
 6. ylempi korkeakoulututkinto
-

7. liseniaatin tai tohtorin tutkinto

Ammattisi? _____

1. Ympyröi jokaisen väittämän oikealta puolelta numero, joka vastaa parhaiten mielipidettäsi.
Käytä taulukon ylärivillä olevaa asteikkoa. Vastaa myös lyhyesti tarkentaviin kysymyksiin.

	Täysin eri mieltä	Jokseenkin eri mieltä	En osaa sanoa	Jokseenkin samaa mieltä	Täysin samaa mieltä
1. Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin liittyvät asiat olivat minulle jo ennestään tuttuja	1	2	3	4	5
2. Tiedän seksuaalivähemmistöistä riittävästi vanhusneuvoston toiminnan kannalta	1	2	3	4	5
3. Tiedän sukupuolivähemmistöistä riittävästi vanhusneuvoston toiminnan kannalta	1	2	3	4	5
4. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin liittyvien asioiden tuntemus on vanhusneuvoston kannalta tärkeää	1	2	3	4	5
5. Uskon, että kaikkien vanhusneuvoston jäsenten tiedot seksuaali- ja sukupuolivähemmistöistä ovat hyvät	1	2	3	4	5

6. Vanhusneuvosto tarvitsisi enemmän tietoa seksuaali- ja sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöistä	1	2	3	4	5
Millaista?					
7. Uskon, että ikäihmisten parissa työtä tekevien eri tahojen ammattilaisten tiedot sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöistä ovat hyvät	1	2	3	4	5
8. Ikäihmisten parissa työtä tekevät eri tahojen ammattilaiset tarvitsevat lisää koulutusta koskien sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjä	1	2	3	4	5
9. Esitys lisäsi tietoaani sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöistä	1	2	3	4	5
10. Esitys lisäsi halukkuuttani vaikuttaa sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvien ikäihmisten palveluiden kehittämiseen	1	2	3	4	5
11. Kokemuspohjainen tieto on mielestäni vaikuttavampaa kuin teoritieto	1	2	3	4	5
Miksi?					

12. Teoriapohjainen tieto on mielestäni vaikuttavampaa kuin kokemustieto	1	2	3	4	5
Miksi?					
13. Esityksen myötä aion nostaa esiin keinoja yhdenvertaisuuden edistämiseksi vanhusten palveluissa	1	2	3	4	5
Miten?					
14. Vanhusneuvostojen tulisi tehdä yhteistyötä eri järjestöjen (mm.Seta) kanssa yhdenvertaisuuden ja tasa- arvon toteutumisen edistämiseksi vanhuspalveluissa	1	2	3	4	5

2. Miten sukupuolen ja seksuaalisen suuntautumisen moninaisuus huomioidaan mielestäsi vanhuspalveluissa?

Ympyröi mielipidettäsi vastaava numero

1. Hyvin
2. Huonosti
3. Ei lainkaan
4. En osaa sanoa

Perustele lyhyesti:

3. Millaisia ajatuksia sateenkaariseniorit sinussa herättävät

4. Mitä esityksestä jäi päällimmäisenä mieleesi?

5 Millaisia ennakkoluuloja uskot sateenkaarisenioreiden kohtaavan?

6. Koetko tarvitsevasi lisää tietoa aiheesta?

1. En
2. Kyllä

Perustelut

7. Koetko seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen asiat arkaluontoisina ja vaikeina aiheina käsitellä?

- 0 En
- 1 Kyllä

Perustelut

PALAUTE

Kiitos kyselyyn vastaamisesta! Voit vielä lopuksi kirjoittaa kyselyn aiheesta omia kokemuksia alla olevaan kenttään. Voit kertoa esimerkiksi siitä, oletko kohdannut seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä omassa työssäsi ja miten kohtaamiset ovat sujuneet? Olemme myös kiinnostuneita kuulemaan palautetta kyselystämme!

Saako teihin ottaa yhteyttä tarvittaessa lisäkysymyksien/selvityksen merkeissä?

1. Ei
2. Kyllä

Nimi ja sähköpostiosoite :
